

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Medvetandets anatomi

Antonio Damasio avtryck i svensk mylla

The anatomy of mind
The footprint of Damasio in Sweden

Åse Rinman

Termin: HT 2011

Kurs: IL1510 Idéhistorisk fördjupningskurs, 30 hp

Nivå: Kandidat

Handledare: Björn Billing

Abstract

Title: Medvetandets anatomi - Antonio Damasio's avtryck i svensk mylla

The anatomy of mind - The footprint of Damasio in Sweden

Author: Åse Rinman

Year: Autumn 2011, February 2012.

Level: Bachelor degree

Department: Department of Literature, History of Ideas, and Religion

Supervisor: Björn Billing

Summary: This paper aims to explore the reception in Sweden of the work and ideas of neuroscientist Antonio R Damasio, expressed in his four published books.

The material used is mainly articles and reviews published in Sweden between 1995 and 2011 regarding Damasio's books. To analyze the reception, paradigm theories by Kuhn, and Bourdieu's ideas regarding field, habitus and capital has been used.

This paper shows that the work and ideas of Damasio has influenced Swedish intellectual circles, with his literature present in different educations and courses. Academic papers, referring to his work, has also been found.

The analysis indicates an unproblematic paradigm shift regarding the interaction of body, emotions and mind. Although seen in academic circles, this shift has not yet been absorbed by the public opinion, exemplified by healthcare professionals and patients. The analysis also indicates that a paradigm battle is ongoing in scientific circles regarding the construction of an "I", as in "I am".

Keywords: Antonio R Damasio, Descartes, Spinoza, Kuhn, Bourdieu, mind, consciousness, emotions, Sweden, paradigm shift, scientific fields.

Innehållsförteckning

ABSTRACT	2
1. INLEDNING	4
2. PROBLEMFORMULERING	6
3. METOD/TEORI	7
3.1. DE VETENSKAPLIGA REVOLUTIONERNAS STRUKTUR	8
3.2. FÄLT, HABITUS OCH KAPITAL	8
4. MATERIAL	9
4.1. ARTIKLAR OCH URVAL	10
5. DISPOSITION	11
6. TIDIGARE FORSKNING	11
7. HISTORISK ÖVERSYN	11
8. ANTONIO DAMASIO – EN INTRODUKTION	14
9. ANALYS	18
9.1. DET FÖRSTA MOTTAGANDET	20
9.2. VARFÖR UPPSKATTAR PSYKOLOGEN OCH PSYKOTERAPEUTEN DAMASIO?.....	22
9.3. VARFÖR ANGREP NATURVETARNA DAMASIO?.....	26
9.4. PSYKE OCH SOMA.....	32
9.5. PARADIGMSKIFTE?	37
10. DISKUSSION AV RESULTATET	40
11. AVSLUTNING	41
KÄLLFÖRTECKNING	42
12. BILAGOR	44
12.1. RECENSIONER	44
12.2. KURSBÖCKER	47

1. Inledning

Jag är själv tekniker men kommer från en familj av "medicinmän". Min far var barnkirurg, min mor sjukgymnast, systerarna är doktorer och sjuksystrar. En av mina systrar var rebell och utmanade barndomens middagsdiskussioner med tankar om new age: reinkarnation, healing och holistiska perspektiv. Vår pragmatiska, reduktionistiska, mekanistiska forskande far förvånade oss alla genom att utbrista med självklarhet att healing sysslar alla goda läkare med, som han känner. Vardagen för en läkare är tvådelad – dels ska allt som han eller hon föreskriver ha klinisk evidens och vara förankrad i den naturvetenskapliga forskningstraditionen – dels ska de ta hand om hela människan och skapa förtroende för att läka. Det senare sker utanför vedertagen vetenskap. Så tolkade vi vår far. Och helhetsperspektivet är något av ett honnörsord inom den västerländska medicinen idag, även om det råder begreppsproblem om vad ett helhetsperspektiv egentligen är.¹

Trots detta är helhetsperspektiv långt ifrån genomförd i klinisk verklighet och vardag. Själv fick jag en inblick i sjukvården när min man insjuknade och dog i hjärntumör 1995. Dilemmat läkare befinner sig i är, enligt min mening, att det inte längre finns en gräns där läkaren kan säga "jag har gjort allt i min makt – det går inte att rädda patienten". Det finns alltid behandlingsalternativ som kvarstår men av olika skäl väljer läkaren bort detta. Ofta för att det är vedertaget att behandlingen inte hjälper, eller att patienten skulle få mer biverkningar än effekt av behandlingen (tror man) men även för att det är lokala behandlingsstrategier som gäller, där ekonomi eller annat styr. Läkarna svär en ed när de får sin examen: att bota, om inte bota så lindra och alltid trösta. I ljuset av deras läkared kan jag förmoda att de står handfallna när det inte går att bota kroppen, men har inte i sin utbildning något att ta fasta på vad det gäller lindring och tröst ur ett holistiskt perspektiv. Jag tycker mig se att attityden om kropp och medvetandets sammanflätning inte har fått fäste i klinisk praxis. Den västerländska läkaren är skicklig på att hantera akuta sjukdomstillstånd men har svårare att hjälpa vid kroniska eller terminala

¹ Jörgen Malmquist & Christer Petersson, "Psyket som försvann- eller den tillplattade patienten," *Läkartidningen* 102, no. 38 (2005): 2640-2645.

sjukdomar, där kroppen inte går att bota och där det inte finns tradition att gifta ihop kroppen med förnuftet (själen, medvetandet). Det fascinerar mig hur österländsk medicin jobbar med helheten och balansen som utgångspunkt och där sjukdom ses som en manifestation av långvarig obalans. Innan man går in i detaljerna och diagnostiserar, ser man till att kropp och medvetande är i balans genom mat, örter och vätska.

Efter min mans bortgång var jag med och startade Svenska hjärntumörföreningen 2005 och har varit ordförande sedan dess. Jag är involverad i svensk cancervård och ser hur sjukvården strävar efter att skapa ett helhetsperspektiv men ständigt hamnar i problem där institutioner och uppdelning av specialiteter får företräde, framför att arbeta utifrån individens behov. Det gör det svårt för sjukvården att följa den Hippokratiska eden – att bota, och om inte bota lindra, och alltid trösta. Och i detta perspektiv måste man respektera människans identitet som social varelse, likväl som behovet av existentiell tröst och lindring, där känslorna spelar roll för fysisk tillfrisknad. Och om inte tillfrisknad går, välbefinnande trots allt.

Att vetenskapligt påvisa sambanden mellan medvetandet, själsförmögenheter, känslor och kroppen kan vara ett sätt att överbrygga den cartesianska dualiteten som eventuellt försvårar för traditionell sjukvård. Denna fråga har utmanat forskare inom neurologi, neuropsykologi, psykiatri, kognitiva vetenskaper och medvetenhetsfilosofi de senaste decennierna. En av dessa forskare är neurologen Antonio Damasio, vars tankar om hjärnans funktion och medvetandets kopplingar till känslor och kropp fått stor uppmärksamhet både inom vetenskapliga kretsar och i bredare folklager sedan hans första bok, *Descartes' error*, utkom 1994. Min första kontakt med Damasios tankar var då min upprymda far tog söndagsmiddagen i anspråk till att förklara det nya fantastiska man nu vetenskapligt bevisat: "Kroppen och känslorna har mycket mer med medvetandet att göra än vi har kunnat bevisa hittills!".

Min far var exalterad då, 1995. Men hur är det idag? Har Damasios tänkande fått något avtryck i Sverige i allmänhet och svensk sjukvård i synnerhet? I Damasio har vi en neurobiolog som på vetenskapliga, biologiska grunder lägger fram en teori om hur känslor är en förutsättning för att vi ska

kunna vara förnuftiga. Att kroppen och medvetandet är varandras förutsättningar. Han stödjer sina teorier på empiriska studier av patienter som förlorat delar av hjärnan, som vi nu vet behövs för att känslorna kopplas vidare till högre nivåer. Han beskriver hur kroppens alla sensoriska ingångar är våra tentakler ut i världen, vilka ger oss möjlighet att vara förnuftiga, men också sociala varelser; inlevelsen, som gör att vi känner vad andra kan känna, och bilden av vad som kan hända som kommer till liv i vårt medvetande, är det som gör att vi slutligen väljer det goda. Trots att Damasio slutsats för att vi har utvecklat dessa egenskaper är evolutionära, menar han att det inte är något att ringakta. *Descartes misstag* var enligt Damasio Descartes berömda citat: "jag tänker alltså finns jag":

Föreställningen om det kroppslösa medvetandet tycks också ha format den västerländska medicinens sätt att studera och behandla sjukdomar [...]. Den kartesianska [så!] tudelningen genomsyrar både forskningen och det kliniska arbetet. Följden har blivit att man negligerat de psykologiska konsekvenserna av "riktiga" sjukdomar, det vill säga sjukdomar i kroppen. Och än mer försummat område är det omvända förhållandet, hur psykologiska problem påverkar kroppen.²

Syftet med föreliggande arbete är att undersöka svenska skribenters reception av Damasio tankar och idéer; från första recension 1995, till 2011 då hans senaste bok översattes till svenska.

2. Problemformulering

Jag hoppas kunna belysa hur debatten sett ut i Sverige rörande Damasio tankar, utifrån följande frågeställningar:

- Hur ser receptionen av Damasio ut i Sverige?
- Kan skillnader på mottagande förstås utifrån vilket fält recensenten tillhör och ligger det därmed motsättningar mellan
 - Naturvetenskap och Humaniora
 - Specialvetenskap och ickeakademiker
 - Naturvetenskapliga specialdiscipliner
- Vad har Damasio idéer betytt för den svenska debatten i uppfattningen om kropp/medvetande problematiken?

² Antonio R Damasio, *Descartes misstag: Känsla, förnuft och den mänskliga hjärnan*, övers. Per Rundgren (Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur, 1999), s. 279

3. Metod/Teori

För att bedöma olika fälts bevekelsegrunder, utöver ren vetenskaplighet, för att förkasta respektive bejaka Damasio's idéer, använder jag mig av Bourdieus tankar om fält, kapital och habitus som förmedlare mellan struktur och praktik.³ Om recensenterna hade olika uppfattningar om de begrepp som Damasio använder skulle idéer som vi läst som framfördes av Allan Janik om "essentially contested concepts" vara intressanta. Ett av kriterierna, värderingsproblematiken, emanerar ur beskrivningsakten enligt Janek. Det betyder att själva recensionens beskrivning av objektet blir intressant. Olikheterna i beskrivning av samma begrepp/term/tes visar på vilka områden som är omstridda.

Under analysen av materialet såg jag att beskrivningsakten av Damasio's begrepp inte hade uppenbara olikheter utifrån vilket fält recensenten tillhörde, utom i ett fall,⁴ men att de snarare problematiserade Damasio's slutsatser. Jag valde därför att inte använda "essentially contested concepts" som analysraster utan istället Kuhn och hans paradigmatteorier. I ett par av de intervjuer jag granskat har Damasio själv på 1990-talet uttryckt sig i termer av att "vi står inför ett paradigmskifte". Jag har tagit med Kuhns tankar som han publicerade i *De vetenskapliga revolutionernas struktur* i mitt analysarbete tillsammans med Bourdieus tankar om fält, kapital och habitus.⁵ Jag redogör därför närmare för Kuhns och Bourdieus idéer längre fram i detta arbete.

Jag har närmat mig materialet genom att läsa igenom allt ett antal gånger och sållat ut artiklar som belyser arbetets frågeställningar. Därefter gick jag återigen igenom materialet åtskilliga gånger, noterade ordval, titulering av Damasio, vilka idéer skribenter valde att ta upp och vilka de inte talade om,

³ Foucaults diskursanalyser kan vara en lämplig utgångspunkt när man söker avmaskera motsättningar och bevekelsegrunder där maktpositioner ingår, men vid ett närmare betraktande av mina frågeställningar valde jag bort Foucault denna gång. Jag får möjlighet att återkomma till honom i annat arbete när jag söker belysa om det finns strukturella problem inom sjukvården för att bedriva en patientnära cancersjukvård med helhetsperspektiv.

⁴ CG Gottfries, "Damasios misstag," *Forskning & Framsteg* häfte 5 (2001): 37-39.

⁵ Thomas S. Kuhn, *De vetenskapliga revolutionernas struktur*, 2a upplagan, övers. Örjan Björkhem (Stockholm: Thales, [1962, 1970], 1992).

Pierre Bourdieu, *Texter om de intellektuella: en antologi*, red. Donald Broady, övers. Mats Rosengren (Stockholm: B. Östlings bokförlag Symposion, 1992).

vad som kritiseras respektive rosas. Därefter kopplade jag ihop detta med skribentens bakgrund och utbildning. Ur materialet har jag sedan valt ett antal tema som får belysa hur svenska naturvetenskapliga och humanistiska vetenskapsmän, författare, litteraturkritiker och icke-akademiker har mottagit Damasios tankegods.

3.1. De vetenskapliga revolutionernas struktur

Den amerikanske fysikern och vetenskapsteoretikern Thomas S Kuhn verkade under andra hälften av 1900-talet. Han är mest känd för sin bok *De vetenskapliga revolutionernas struktur*, där han förde fram idéer om hur vetenskapens normsystem förändras när det genomgår en fas han kallar paradigmskifte. Han belyser i boken att man inte kan kalla vetenskapen kumulativ, utan dessa paradigmskiften är revolutionära kunskapsprång som ställer all kunskap på ända. Efter ett paradigmskifte är världen inte sig lik.

Däremellan bedrivs vad Kuhn kallar normalvetenskap. Det är det rådande paradigmet som beskriver vad som kan kallas kunskap, vilka frågor som kan lösas och vilka teorier som gäller. I denna fas kan kumulativ kunskap byggas upp, men då snarare på bredden än på djupet, eftersom paradigmet styr vilka frågor som kan lösas. I fasen normalvetenskap kommer forskare att stöta på problem när rådande paradigm inte kan lösa en fråga i enlighet med de teorier som finns inom paradigmet. Dessa problem kallar Kuhn anomalier. När antalet anomalier växer skapas en kris som så småningom ger upphov till ett annat paradigm som löser de anomalier som uppstått under normalvetenskapen. Något Kuhn uppehåller sig vid är inkommensurabilitet, eller ojämförbarhet mellan olika paradigm. Eftersom världen inte är sig lik efter ett paradigmskifte, är det inte heller möjligt att jämföra vad som var kunskap före med vad som anses vara kunskap efter ett skifte.⁶

3.2. Fält, habitus och kapital

Den franske sociologen Pierre Bourdieu verkade under sent 1900-tal. Bourdieu genomförde sociala analyser och utvecklade en teori som blottlade de spel och krafter som verkade inom olika sociala verksamheter som han

⁶ Kuhn

Stellan Dahlgren och Anders Florén, *Fråga det förflutna. En introduktion till den moderna historieforskningen* (Lund: Studentlitteratur AB, 1996), s 18ff

kallade för fält. Vetenskapen och forskningen är några av alla sociala fält som finns i samhället. Vad som krävs för att de ska fungera är

dels insatser, dels människor som är beredda att spela och som har habitus som innefattar både kunskap om och ett erkännande av spelets inneboende lagar, dess insatser etc.⁷

Centrala begrepp i Bourdieus teori är fält, habitus och kapital. Fälten är således alla arenor man kan agera på och interagera i där det finns regler, skrivna som oskrivna, som spelaren måste förhålla sig till. Habitus är den ställning i förhållande till olika differentieringsprinciper som spelaren har i just detta fält, och verkar som förmedlare mellan struktur och praktik. Kapitalet, i sin tur, är det som spelaren har med sig in i spelet och utvecklar under spelets gång. Inom det vetenskapliga fältet kan exempel på kapital vara utbildning, utmärkelser, titlar, publicerade artiklar, vänskapsförbindelser, kunskap om spelets regler etc.⁸

Ingen kan vara rent subjekt, utan några bindningar. Vi är alla påverkade av den position vi har, även de intellektuella:

Sartre inkarnerar idealet den intelligente intellektuelle, mästaren som sitter inne med alla självförståelsens principer. Men sociologin om de intellektuella påminner oss om att vi alla har band och rötter, lidelser, intressen, positioner och därmed utsiktspunkter ... liksom blinda fläckar.⁹

Bourdieus modell anser jag kunna belysa skeenden där inkommensurabilitetsproblematiken är påtaglig, t.ex. i diskussioner av olika forskarfält i förparadigmatiska stridigheter, anomalier och kris.

4. Material

Som källmaterial har jag använt svenska tidningsartiklar mellan 1995 och 2011 som innehåller Antonio Damasio i allmänhet och bokrecensionerna i synnerhet. Dessa har jag kompletterat med de två förord som publicerades till Damasios första bok på svenska: *Descartes misstag*. Jag förutsatte att vissa av dessa träffar var överlappande, men att de skulle vara tillräckligt många för att ge en bra genomlysning av frågeställningarna. Dessutom har jag tagit med inlägg och artiklar ur en artikelserie i *Svenska Dagbladet* från 2005 på temat

⁷ Bourdieu, s 42.

⁸ Dahlgren och Florén, s15, 145ff.

⁹ Bourdieu, s 98.

psykosomatik samt Claes Ekenstams "Den kännande människan"¹⁰ vid diskussionen om hur Damasio tankar påverkat debatten i Sverige.

Sekundärkällor är Damasio fyra populärvetenskapliga böcker på svenska samt två av de engelska: *Descartes' error* och *Self comes to mind*.

4.1. Artiklar och urval

De tidningsdatabaser jag använt mig av är de nätbaserade Artikelsök, Mediearkivet och Presstext. Sökorden är "Damasio" och "Antonio Damasio". Sökningen gjordes i oktober 2011 och upprepades i januari 2012. De träffar som Artikelsök genererade sökte jag upp i publikationer och mikrofilmer och kopierade, medan Mediearkivet och Presstext genererade skrivbara filer med samtliga artiklar.

Antal träffar är följande:

- *Artikelsök*: 41 träffar varav 31 bokrecensioner
- *Mediearkivet*: 133 träffar
- *Presstext*: 21 träffar

Ett stort antal träffar visade sig vara korta hänvisningar till Damasio arbeten, men inget som berörde mitt intresseområde – receptionen av Damasio i Sverige, så dessa sållades bort. Detsamma gällde recensioner som inte innehöll mer än titel och vad som gick att återfinna på den recenserade bokens omslag. Efter denna sållning fanns det 34 träffar kvar, varav det stora flertalet var recensioner, ett fåtal reportage och någon essä. Till detta adderade jag de två förorden till den svenska utgåvan av *Descartes misstag*.

Påträffade recensioner gällde i första hand *Descartes misstag*, med hela nitton träffar. Nio recensioner hittades för *Känslan av att leva*, fem för *På jakt efter Spinoza*, men ingen recension för *Du och din hjärna* som utgavs så sent som 2011. Efter mycket letande hittade jag till slut en recension för Damasio senaste bok i tidningen *Modern Psykologi*, som jag också tagit med bland det analyserade materialet.

¹⁰ Claes Ekenstam, "Den kännande människan" i *Människobilder - tio idéhistoriska studier*, red. Claes Ekenstam och Per Magnus Johansson (Stockholm: Gidlunds förlag, 2007).

En listning av författare, årtal, tidskrift och diskuterat arbete återfinns i bilaga 12.1. Där finns också en tabell där jag listat sambandet mellan recensioner, böcker och tid.

5. Disposition

Inledningsvis berör jag tidigare forskning och ger en historisk översyn om uppdelningen mellan kropp och medvetande, huvudsakligen ur en medicinsk synvinkel. Därefter presenterar jag Damasio, hans tankar, idéer och fyra populärvetenskapliga böcker. Den efterföljande analysdelen är uppdelad i fem teman som inkluderar jämförelser och diskussion:

1. Det första mottagandet. Här presenterar jag den positiva respons som Damasio tankar fick när de först nådde Sverige.
2. Varför uppskattar psykologen och psykoterapeuten Damasio? Här diskuterar jag olika aspekter på varför det förekom mycket positiva omdömen från psykoterapeuter och psykologer.
3. Varför angrep naturvetarna Damasio? *Känslan av att leva* fick mycket kritik från olika håll som jag presenterar och analyserar inom detta tema.
4. Psyke och Soma. Är allt biologi eller är allt inbillning. Inom de akademiska disciplinerna hittade jag en debatt som rörde sig mellan psyke och soma, mentalitet och substans, som jag belyser i detta tema.
5. Paradigmskifte. I detta tema undersöker jag om det finns belägg för att avgöra om ett paradigmskifte skett, och i sådana fall på vilka områden.

Resultatet diskuteras därefter utifrån de uppställda frågeställningarna och arbetet avslutas med tankar kring möjliga intressanta områden för fortsatt forskning.

6. Tidigare forskning

Tidigare studie över svensk reception av Antonio R Damasio tankegod har inte påträffats.

7. Historisk översyn

Allt sedan Upplysningen har uppdelningen mellan människan i kropp och medvetande varit tydlig. Dikotomin stammar ur det mekanistiska synsätt som

började ta form under 1600-talet med den franske filosofen René Descartes i spetsen, och har fördjupats i framstegstanken, med mekanister och dualister i spetsen för vetenskapernas utveckling. Inom den medicinska vetenskapen kan man betrakta denna splittring som en av förutsättningarna för dess utveckling. Före, och lång tid under Upplysningen, var kyrkans makt stor. Själen var visserligen åtskiljd från den kroppsliga syndiga lekamen, men då den kroppsliga boningen lämnats av själen fick den inte röras. Det mekanistiska synsättet och Upplysningens rationella syn på kunskap, möjliggjorde att kroppen kunde betraktas som ett objekt som lät sig undersökas. De tidiga anatomiska studierna gjordes på kroppar som skändades, med risk för vanära och exkommunicering som påföljd för dem som utförde studierna. Men efter den banbrytande upptäckten av blodomloppet, som publicerades av Harvey 1622, har den västerländska medicinen excellerat och utvecklingstakten varit hög. Idag gynnas miljontals människor världen över av de upptäckter som den medicinska anatomiska forskningen, ihop med den farmakologiska, gett upphov till. Den västerländska medicinen har institutionaliserats och delats upp i specialiteter och subspecialiteter med kroppen och dess bot i fokus.¹¹

Psykologin, som ännu inte var en vetenskap under Upplysningen, gav insikter i förhållandet mellan mänsklig kunskap och världen och förklaringar av det mänskliga sinnet och våra handlingar, som inte vilade på religiös grund utan utmanade eller ersatte religiösa teorier. Empiriska teorier om relationerna mellan kropp och sinne tog fäste när upplysningsfilosoferna utforskade gränserna för det mänskliga sinnet, vilka relationerna till den externa världen var och vad som kännetecknade kunskap. Materialister och psykologer med stark fysiologisk eller medicinsk anknytning letade efter ett fysiskt fäste för medvetandet och det blev med tiden hjärnan som utnämndes till medvetandets fysiska boning. Oavsett dualistisk eller mer materialistisk uppfattning, så separerade alltså medvetandet ifrån kroppen alltmer under Upplysningen, för att slutligen manifesteras till hjärnan.¹²

¹¹ Peter J Bowler & Iwan Rhys Morus, *Making Modern Science: a historical survey* (Chicago & London: The university of Chicago press, 2005), s 36ff

¹² Peter Hanns Keill & Ellen Judy Wilson, *Encyclopedia of the Enlightenment* (New York: Facts on File, 1996), s 345-347.

I början av 1900-talet hade psykologin utvecklats till en separat vetenskap där behavioristerna förde de materialistiska tankarna vidare, vars extremer insisterade på att hela begreppet medvetenhet skulle hållas utanför psykologin, där endast beteenden, genom experiment, skulle iakttas och slutsatser kunde dras.¹³ Samtidigt var känslorna på väg in, och vägled av Sigmund Freud, gjorde vårt undermedvetna entré. Freud var övertygad om att det undermedvetna var en reservoar av undertryckta, mörkare känslor som medvetandet stävade att förtrycka, och att neuroser således bara var en psykologisk sjukdom och inte hade något med biologin och det sensoriska systemen att göra. Freuds idéer om det undermedvetna fick en djupgående effekt på 1900-talets tänkande om psykoterapi. Belackare menar att psykoloanalysen hade en djupt ovetenskaplig inställning till den mänskliga naturen. Det som möjliggjorde dess framgång var bara det tidiga 1900-talets rådande pessimistiska inställning till människans ställning, som kom i samklang med samtidens kulturella ångest.¹⁴

Freuds ickebiologiska förklaringsmodeller för vårt medvetande har varit rådande sedan början av 1900-talet. De biologiska och kemiska kopplingarna har lämnats till psykiatrin. Att tankar kan påverka kroppen, och att kroppen kan påverka tankar är något västerländsk skolmedicin inte uttalar, även om man i den kliniska vardagen talar om helhetsperspektiv.¹⁵ Klinisk evidens är, och har alltid varit, honnörsord inom medicinsk vetenskap, vilket innebär att innan en behandling, metod eller medicin har empiriskt bevisats effektiv, betraktar varje läkare den som suspekt.¹⁶ Först i slutet av 1980-talet, då neurologer hittat kopplingar mellan lymfsystemet och centrala nervsystemet började tanken om medvetandet som helt separerat från kroppen att utmanas. Hjärnan, som under så många år bara betraktats som sambandscentral till kroppens alla sensoriska system, men inte mer, har på senare år tillskrivits allt

¹³ Keill & Wilson, s 304f.

¹⁴ Bowler & Morus, s 306f.

¹⁵ Malmquist och Petersson, "Psyket som försvann- eller den tillplattade patienten," *Läkartidningen* 102, nr. 38 (2005): 2640-2645.

¹⁶ Ett exempel är akupunktur som botar sjukdomar och ger smärtlindring. Akupunktur har länge betraktades som pseudovetenskap eftersom den stod i konflikt med väletablerad vetenskap- klinisk evidens - och länge hävdade man att det var placeboeffekt att patienter kände smärtlindring. Slutligen har akupunkturrens smärtlindrande effekter bevisats vetenskapligt och nu är metoden accepterad inom västerländsk medicin. Däremot är inte sjukdomslindrande effekter accepterade.

fler möjligheter och egenskaper. Kopplingen indikerar att om man tror på något så förbättrar detta möjligheterna till tillfrisknande. Forskare, bl.a. inom neurologi, neuropsykologi, psykiatri, kognitiva vetenskaper och medvetenhets filosofi, arbetar vidare på att överbrygga splittringen mellan kropp och medvetande. Den kognitiva forskningen fortsätter i frenesi och insikter kommer slag i slag: kroppens inverkan på vår förmåga att känna känslor och att vad vi tänker kan fysiskt förändra hjärnan, är nu fastställt.¹⁷

8. Antonio Damasio – en introduktion

Antoni R Damasio har skrivit fyra populärvetenskapliga böcker, där han utvecklat sina tankar om hjärnans funktion och känslornas betydelse för medvetandet och vår egen förståelse för vårt "jag". Damasio överbrygger olika vetenskapsfält med sin forskning som pekar på att kropp och medvetande inte är separerade utan snarare varandras förutsättningar. Hans böcker utgår från naturvetenskap och neurologi men integrerar kunskap från många fält, med inslag av humanistiskt perspektiv.

Den korte, karismatiska portugisen, med sin imponerande gråstänkta hårman, tog sin läkarexamen 1969 och doktorerade i neurologi 1974 på Lissabons universitet. Han kom till Harvard på 1970-talet för att arbeta hos en känd neurolog som var expert på hjärnskador och erbjöds 1976 en tjänst som forskare och kliniker på undervisningssjukhuset i Iowa, Iowa Universitet. Damasio blev kvar i USA och bor nu i Los Angeles. Han innehar David Dornsife Professur i neurovetenskap, neurologi och psykologi och är chef för *Brain and Creativity Institute* vid University of Southern California.¹⁸

Damasio har mottagit ett stort antal utmärkelser och hedersdoktorat vid ett antal universitet. Han har publicerat åtskilliga vetenskapliga artiklar i namnkunniga tidskrifter som *Science* och *Nature*, och han har angetts som "Highly Cited Researcher" av *the Institute for Scientific Information*. Förutom sina populärvetenskapliga böcker har Damasio publicerat 194 artiklar enligt

¹⁷ Se bland annat Åsa Nilsson, *Mindfulness i hjärnan* (Stockholm: Natur & Kultur, 2009).

¹⁸ Google samt Marta Cullberg Weston, "På spaning efter Damasio," *Psykologtidningen* 12-13 (2003): 4-7, s 7.

PubMed.¹⁹ Det sägs att hans namn nämns i spekulationer kring Nobelpriset i medicin, enligt texten på omslaget av den senaste boken på svenska.

Damasios produktion av populärvetenskapliga böcker består av:

1. *Descartes' error. Emotion, reason and the human brain*, utgiven 1994 och översatt till svenska 1999²⁰
2. *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*, utgiven 1999 och översatt till svenska 2002.²¹
3. *Looking for Spinoza. Joy, sorrow and the feeling brain*, utgiven 2003 och översatt till svenska 2003.²²
4. *Self comes to mind. Constructing the conscious brain*, utgiven 2010 och översatt till svenska 2011.²³

Damasio har i alla sina böcker försökt närma sig medvetandet och vad som skapar detta i vårt sinne, sett ur ett neurobiologiskt perspektiv. Temat går igenom alla hans böcker även om han fokuserar på olika aspekter, och forskningen har gått framåt och svarat på fler frågor, mellan böckernas tillkomst.

I *Descartes misstag* beskriver Damasio, med hjälp av olika fallstudier, hur känslor spelar en viktig roll vid beslutsfattande. Boken blev en bästsäljare och har översatts till 24 språk. Han pekar på att våra känslor inte skapas av vårt medvetande som svar på en händelse eller upplevelse utan ” [...] snarare det konkreta förnimmandet av ett specifikt landskap: kroppens landskap.”²⁴ Våra kroppsliga tillstånd motsvaras alltså av tankeprocesser. Damasio menar att kroppens alla processer avbildas i hjärnan, och att känslan som uppkommer i den imaginära kroppen genom att vi tänker oss ett val, verkar snabbare och

¹⁹ PubMed. (2011-12-09). Hämtat från PubMed.gov:
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed?term=damasio%20a> 2011-12-09

²⁰ *Descartes misstag: Känsla, förnuft och den mänskliga hjärnan*.

²¹ Antonio R Damasio, *Känslan av att leva. Kroppen och känslornas betydelse för medvetenheten*, övers. Björn Nilsson (Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur, 2002).

²² Antonio R Damasio, *På spaning efter Spinoza. Glädje, sorg och den kännande hjärnan*, övers. Björn Nilsson (Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur, 2003).

²³ Antonio R Damasio, *Du och din hjärna. Så skapar hjärnan ditt medvetande*, övers. Elsie Formgren och Sten Sundström (Sundbyberg: Pagina Förlags AB/Optima Förlag, 2011).

²⁴ Damasio, (1999), s 18.

omedvetet än någon förnuftig medveten process gör. Känslkopplingen leder till bättre beslut för den enskilde individen som organism, menar Damasio.

Att kroppen finns representerad i hjärnan, resonerar Damasio vidare, fungerar som en ovärderlig referensram för alla processer i hjärnan vilken utgör grunden för vårt medvetna tänkande. Man kan inte skilja kroppen från hjärnan, de bildar istället en helhet med ömsesidig interaktivitet genom immunförsvar, hormonell balans och autonoma nervsystem. Organismen samspelar med verkligheten, omgivningen, som helhet och man kan inte tala om medvetandet utan en kropp. Det existerar enligt Damasios mening helt enkelt inte.

I ett av de avslutande kapitlen: "Modern neurobiologi och läkekonst" sammanfattar Damasio: "Det råder något av ett paradoxalt motsatsförhållande mellan den moderna medicinens principer och den humanistiska livssynen hos dess utövare"²⁵ vilket ger till följd: "En skev bild av den mänskliga organismen, i förening med den allt överskådliga kunskapsmassan och den alltmer långtgående specialiseringen, har samverkat till att framhäva medicinens brister snarare än att minimera dem."²⁶

I sin andra bok *Känslan av att leva* diskuterar Damasio känslors och emotioners betydelse för konstruktionen av ett jag. Definitionen på känslor, som Damasio redan introducerat i *Descartes misstag*, förtydligar och justerar Damasio nu i delsystem som består av emotioner (*emotions*) på olika nivåer som leder till känslor (*feelings*).²⁷

I boken formulerar Damasio prövbara hypoteser kring den neuroanatomiska grunden för medvetandet (*consciousness*), varvat med reflektioner och teorier utifrån fallstudier ur ett då pågående

²⁵ Damasio (1999), s 282.

²⁶ a.a, s 285.

²⁷ Förutom de primära emotionerna som fruktan, vrede, avsky, förvåning, sorg och glädje, som kan kompletteras med de sociala emotionerna sympati, förlägenhet, skam, skuld, stolthet, svartsjuka, avund, tacksamhet, indignation och förakt, för Damasio in ett nytt begrepp: bakgrundsemotioner. Bakgrundsemotioner, som Damasio i förra boken kallade bakgrundskänslor, är inte särskilt framträdande men av stor betydelse enligt Damasio. Dessa är det ständiga brus som kommer in i medvetandet via våra sinnen samt processerna av vårt livsregulerande autonoma system – dvs synintryck, hörsel, känsel, smak likväl som tarmrörelser, hjärtats pumpande eller skiftande trycknivåer i hjärnan, för att nämna några. Jag tolkar det som att det är dessa bakgrundsemotioner Damasio menat när han talat om hur kroppen med dess samtliga processer avbildas i vår hjärna.

forskningsprogram. Här introducerar Damasio olika nivåer av medvetandet, som byggs upp från den kroppsliga sensationen, emotionen, vidare i allt komplexare neurala strukturer från ursprungliga hjärnlager (hjärnstammen) till vidareutvecklade lager (hjärnbarken). Kärnmedvetenhet förser organismen med en upplevelse av jaget "här och nu" medan den vidgade medvetenheten är en komplex biologisk företeelse som förser organismen med en mångfacetterad upplevelse av ett jag – en identitet och person. Dessa två medvetenheter svarar mot två slags jag: kärnjaget och det självbiografiska jaget, där det självbiografiska jaget motsvarar det mer traditionella synen på vad ett jag är: uppfattning om identitet och individualitet. Damasio menar vidare att dessa jag troligen föregicks av ett förmedvetet protojag som uppstår i interaktionen med kärnmedvetandet:

Protojaget utgör en sammanhängande uppsättning neurala mönster som i varje ögonblick beskriver och kartlägger tillstånden i organismens fysiska struktur i dess många dimensioner.²⁸

Eftersom jaget uppstår ifrån emotioner som baserar sig på en organism i ständig rörelse och utbyte, med celledning, celledöd och cellfödelse, blir själva jaget också ständigt rekonstruerat:

Precis som de cykler som rör liv och död rekonstruerar organismen och dess delar utifrån en viss plan [DNA], rekonstruerar hjärnan upplevelsen av ett jag från stund till stund. Vi har inget jag som är skulpterat i sten och som är motståndskraftigt mot tidens nötande tand. Vår jagupplevelse är ett tillstånd i organismen, ett resultat av att vissa komponenter fungerar på ett visst sätt och som samspelar med andra på ett visst sätt inom vissa gränser.²⁹

I *På spaning efter Spinoza* fokuserar Damasio på själva upplevelsen av känslor där han beskriver de framsteg som gjorts och vilka betydelse de har för människan, med forskningsrön som i stora delar inte fanns tillgängliga när han skrev sina tidigare böcker. Damasio poängterar vikten av att klargöra känslornas neurobiologi för att öka förståelsen för problemet i förhållandet mellan kropp och medvetande, vilket i sin tur är av största vikt för att förstå oss själva som varelser:

²⁸ Damasio, (2002), s 179.

²⁹ a.a, s 169.

Studiet av hur tankar kan utlösa emotioner och hur kroppsliga emotioner blir de slags upplevelser (och tankar) som vi kallar känslor ger oss en privilegierad inblick i både kroppen och själen, de två tydligt disparata manifestationerna av den enhetliga och mycket tätt sammanflätade organism som är människan.³⁰

Nio år senare, 2011, utkommer Damasio senaste bok *Self comes to mind*. Tiden som passerat, med nya och relevanta forskningsresultat, gör att Damasio återigen vill redogöra för sin syn på frågeställningarna kring hur hjärnan bygger ett sinne (mind) och hur detta sinne blir medvetet (conscious). Fokuset är neurobiologiskt – hur den mänskliga hjärnan behöver struktureras och arbeta för att det medvetna sinnet ska växa fram. Det är framförallt gällande två aspekter som hans synsätt förändrats: känslöförmåellernas ursprung och natur samt mekanismerna bakom uppbyggandet av jaget. Eftersom frågorna är komplexa och består av en mängd testbara hypoteser, väljer Damasio att referera till detta uppbyggande av hypoteser som "ramverk".

9. Analys

Så vad tycker de svenska skribenterna om Damasio? Det första mottagandet av Damasio var oproblematiskt och de tidiga recensionerna höjde Damasio och *Descartes' error* till skyarna. Redan 1995 skrevs det om boken i *Läkartidningen* och *Folkvett* och därefter i *Sydsvenskan* och *Allmänmedicin*. När *Descartes misstag* sedan kom ut på svenska 1999 kom en andra våg med ett 20-tal recensioner i såväl dagstidningar som facktidskrifter under 1999-2000. Även dessa var odelat positiva, där Damasio hyllades som en tvärvetenskaplig neurolog begåvad med humanistiskt patos, pedagogisk ådra och klädsam ödmjukhet. Håkan Eriksson, neuropsykolog, beskrev *Descartes error* som "en av 1990-talets mest inflytelserika böcker om det mänskliga psykets natur" i *DN* 1997.³¹

När *Känslan av att leva* utkom året därpå, blev tongångarna något annorlunda. Icke-akademikerna var fortsatt positiva, psykologen försiktigt neutral, men de naturvetenskapliga recensenterna beskyllde Damasio för att vara egenmäktig, onyanserad, inte referera till aktuella forskningsrön och vara

³⁰ Damasio (2003), s 13.

³¹ Håkan Eriksson, "Förnuftet är beroende av känslan", *Dagens Nyheter*, 1997-07-11:2.

fel ute – företrädelsevis inom recensentens eget kunskapsområde. Vad hade hänt? Låt mig återkomma till detta lite senare.

På spaning efter Spinoza, som kom ut 2003, recenserades inte av någon läkare, men väl i *Läkartidningen* av en frilansjournalist i positiva ordalag. *PsykologTidningen* hade både recensioner och uppföljande reportage där de uttryckte sin beundran över Damasio och dennes idéer. Varför är psykoterapeuterna så positiva till Damasio? Det tittar jag närmare på i kapitel 9.2.

Mellan *På spaning efter Spinoza* och den senaste boken *Du och din hjärna*, har det gått åtta år. Nu efter publiceringen har det inte direkt gödslats med recensioner i tidningarna utan jag har fått leta länge för att hitta en enda. Betyder det att Damasio inte är omtyckt och ska frysas ut av kollegorna? Nej, det har skrivits om Damasios böcker och hänvisats till hans idéer i *Läkartidningen* efter 2004. Och det faktum att jag hade svårt att låna Damasios böcker för att de var kurslitteratur talar för att hans idéer vunnit gehör, se vidare bilaga 12.2.³²

Att han inte på något sätt är uträknad eller bortglömd vittnar det faktum att hans namn listades bland filosofer och psykologer i *Fokus* vid en uppräknig av viktiga samtida medvetandefilosofier 2011.³³ Det är inte dåligt för en neurolog och naturvetare att tituleras medvetandefilosof, ihop med namnkunniga personer som David Chalmers, Daniel Dennett, Tomas Nagel, John Searl och Nicolas Humphrey, och det talar för Damasio som gränsöverskridande humanist. Men det är onekligen inte mycket som skrivs om Damasio i svensk press i allmänhet, även om hans verk citeras i akademiska uppsatser.³⁴ Enligt Google Scholar har *Descartes Error* blivit citerat

³² Jag ville veta mer om var Damasios böcker finns som kurslitteratur, men inte ens den mest erfarne bibliotekarien kunde söka upp var och på vilka kurser en viss bok var kurslitteratur, så jag har listat ett axplock av träffar via Google i bilaga 12.2.

³³ *Fokus*, "Några viktiga samtida medvetandefilosofier," *Fokus*, 04 2011: 43. *Fokus* är ett svenskt nyhetsmagasin grundat 2005 av Martin Ahlquist, Martin Ådahl, Lars Grafström och Karin Pettersson. Tidskriftens målsättning är att vara en svensk variant av etablerade internationella veckotidskrifter som exempelvis *TIME Magazine*, *Newsweek* och *The Economist*. Tidskriften beskriver sig sig som politiskt oberoende.

³⁴ www.uppsatser.se/, <https://gupea.ub.gu.se>. Sökning om hur mycket Damasio är citerad i akademiska uppsatser är långt ifrån fullständig och hör inte till denna uppsats frågeställning. För att den ska vara heltäckande bör varje högskolas uppsatsdatabas granskas. När jag sökt på Göteborgs Universitet och den nationella databasen har jag hittat ett tiotal uppsatser från 2005 till 2011 inom musik, sociologi, arkitektur och filosofi.

12 493 gånger, *The Feeling of what happens*, 2 310 gånger, *Looking for Spinoza*, 1 865 gånger och slutligen *Self comes to mind*, 49 gånger.³⁵ Helt klart refereras det flitigt till Damasio och hans böcker men vi inser att denna diskussion i stora stycken sker utanför Sverige. Det intresserar mig att söka vidare och ta reda på debatten och vad den gäller, med det ligger utanför detta arbetes avgränsningar och får anstå till en annan gång.

9.1. Det första mottagandet

I detta arbete har jag granskat 17 recensioner som rör Damasios första bok *Descartes' error*. Recensionerna skrevs mellan 1995 och 2001, varav de första fyra innan boken getts ut på svenska. Den engelska versionen recenserades enbart av akademiker (tre medicine doktorer och en filosof) i såväl läkarfacktidningar som dagstidning. I andra vågen var det företrädevis icke-akademiker i egenskap av kulturjournalister som recenserade i dagstidningar, med ett par undantag av en psykolog i *PsykologTidningen* och en medicine doktor i psykiatri i kultur i psykoanalystidskriften *Divan*.

Boken hade väckt stor uppmärksamhet redan innan den landade i Sverige vilket kan ha färgat recensenterna. Läkaren och neurokemisten Per Simonsson menade redan 1996 att "Boken har blivit ett i neurobranschen lovordat inlägg i hjärnans avmystifiering" och att "en kör av lärda hjärnexperter höjer den till skyarna." Simonsson uppskattade Damasios ödmjukhet samtidigt som han låter oss ana att det finns motsättningar mellan neuropsykologer, neurokemister och neurobiologer: "Citatet illustrerar hans anspråkslösa ton, så ovanligt när neurobiologer tar till ordbehandlaren för att förklara hur hjärnan *egentligen* fungerar".³⁶

Det som fascinerade många var Damasios tvärvetenskaplighet och humanism när han visar på hur neurobiologin ger svar på frågor som humanvetenskapen ställt i många århundraden. Författaren och kulturskribenten Gabriella Håkansson uttrycker sig på följande sätt i sin recension i *Svenska Dagbladet* 1999:

³⁵ Damasio, A. (2011-12-08). *Google Scholar*. Hämtat från <http://scholar.google.se>: http://scholar.google.se/scholar?hl=sv&q=damasio-a&btnG=Sök&as_ylo=&as_vis=0 2011-12-08.

³⁶ Per Simonsson, "Som mormor sa: kropp och själ hör ihop," *Sydsvenska dagbladet*, 1996-01-13.

Tack vare ny teknik har neurobiologin tagit ett stort steg framåt. Idag har man svaret på många av de frågor humanvetenskapen traditionellt har ägnat sig åt. Damasios stora fördel är att han på ett intelligent och kritiskt sätt försöker knyta samman nya neurovetenskapliga rön med den människobild sociologin och psykologin har bidragit med.³⁷

Markus Heilig, medicine doktor och psykiatriker, beskriver Damasio som en förstklassig skicklig vetenskapsman med gedigen kunskap över hela det vetenskapliga fältet han rör sig i och dessutom som en sann humanist. Han sammanfattar Damasios styrka så här:

Det är kombinationen av vetenskaplig skicklighet, förmåga att på ett trovärdigt sätt integrera data från många fält och gåvan att kommunicera insikterna till en bredare publik som gör honom ovanlig.³⁸

Psykologen Ann-Charlotte Smedler kallar *Descartes misstag* för facklitteratur i sin recension av boken och välkomnar att den getts ut på svenska. Hon betonar hur Damasio med sin neurovetenskapliga profil utvecklat mycket fruktbara tvärvetenskapliga samarbeten, där han "Med utgångspunkt i den neurovetenskapliga forskningsfronten visar [...] hur oskiljaktiga biologiska och psykiska processer i själva verket är"³⁹. Hon menar att *Descartes misstag* inte bara presenterar det aktuella kunskapsläget om hjärnan utan med dess utblickar i litteratur, historia och filosofi placerar hjärnans kunskapsnivå i dess vetenskapshistoriska sammanhang. Boken borde, enligt Smedler, ha en given plats i utbildningssammanhang och dess stora läsekrets troligen återfinns bland alla som yrkesmässigt rör sig i det neurovetenskapliga fältet, vilket hon exemplifierar med psykologer, läkare, sjukgymnaster, logopedier och arbetsterapeuter.

Men vanligt folk då? Jo, det ansågs bland recensenterna att även om det var i många stycken en komplicerad bok så var den väl värd att läsas. Gunnar Hillerdal tyckte att "FÖR ICKE-MEDICINAREN är det inte alltid lätt att följa Damasios resonemang kring samtida hjärnforskning. Men för den

³⁷ Gabriella Håkansson, "Decartes tankefel," *Svenska Dagbladet*, 1999 -11-01: 12. Gabriella Håkansson är författare och hennes romaner är kända för egensinniga psykologiska porträtt och humor. Hon har skrivit *Operation B* (1997) *Fallet Sandemann* (2002) och *Hjärnmänniskan* (2007).

³⁸ Markus Heilig, "Förord," in *Descartes misstag*, 9-11 (Stockholm: Natur & Kultur, 1999).

³⁹ Ann-Charlotte Smedler, "Kropp och själ oupplösligt förenade," *Psykologtidningen* Häfte 1 (2000): 18-19.

filosofihistoriskt intresserade är boken ändå spännande.”⁴⁰ Anders Haag menade ”... att Natur och Kultur vågar ge ut Damasios ganska komplicerade bok är säkert en följd av att intresset för känslornas betydelse stigit bland allmänheten. [---] Att följa Damasios upptäcktsfärd genom hjärnan är både intressant och underhållande.”⁴¹ Staffan Bergsten hade inga betänkligheter om populärvetenskapligheten: ”Damasio hör till den lilla men ytterst viktiga gruppen av naturvetenskapsmän som förenar originell forskningsbegåvning av högsta klass med förmågan att skriva så att även vanligt folk förstår.”⁴² Till de mest positiva var Kerstin Rönnqvist i sina förklaringar och appell:

En förutsättning för att även en lekman ska tycka det är intressant är Damasios klara, jag skulle vilja säga vackra sätt att skriva. Han är så alldeles tydligt en sann humanist. Ödmjuk men ändå stark i sin övertygelse. Och med pedagogens vilja att kommunicera, göra sig förstådd. [– – –] Läs boken eller ge den i julklapp till en vän. Det blir ett äventyr i hjärnans universum.⁴³

Avslutningsvis får journalisten Örjan Abrahamssons slutord i sin recension i Arbetarbladet spegla förutsättningarna för vanligt folk att ta till sig Damasios populärvetenskapliga text:

Descartes misstag är ingen lättillgänglig bok, men den är oerhört fascinerande och stimulerande. Den som alls intresserar sig för frågor kring jaget och medvetandet bör definitivt läsa den.⁴⁴

9.2. Varför uppskattar psykologen och psykoterapeuten Damasio?

Låt mig först börja med att bena ut skillnaderna mellan psykolog, psykiatriker, psykoanalytiker och psykoterapeut. Detta är kanske solklart för läsaren, men eftersom skillnaderna är viktigt för resonemanget, och gränserna var diffusa för mig i början av detta arbete, tjänar nog en förklaring sin plats: En läkare, medicine doktor (MD) kan vidareutbilda sig till psykiatriker. Psykiatrikern arbetar med att diagnostisera och behandla psykiska sjukdomar. Läkaren får

⁴⁰ Gunnar Hilledal, ”Rumphuggen syn på mänskliga existensen,” *Jönköpingsposten*, 1999-11-16. Jag förutsätter att namnet är felstavat i artikeln och att det skall vara Gunnar Hillerdal. Gunnar Hillerdal är författare och har skrivit facklitteratur inom ämnen som teologisk etik och religionfilosofi, och har varit kulturskribent i *Jönköpingsposten* under många år.

⁴¹ Anders Haag, ”Känsla och förnuft på modet,” *Svenska Dagbladet*, 2000-03-30, s 22. Anders Haag är journalist, författare och föreläsare, bl. a. skrivit *Att vinna en tro och förlora sig själv* (2009).

⁴² Staffan Bergsten, ”Vi tänker med känslorna,” *Westmanlands läns tidning*, 2000-01-20. Staffan Bergsten är författare och litteraturvetare, skrivit bl. a. *Den svenska poesins historia* (2007).

⁴³ Kerstin Rönnqvist, ”Vackert skrivet om Descartes,” *Gefle Dagblad*, 1999-12-22.

⁴⁴ Örjan Abrahamsson, ”Att vara förnuftig är högst oförnuftigt,” *Arbetarbladet*, 11 1999.

föreskriva mediciner och utföra behandlingar på kroppen (elchocker m.m.). I sin utbildning har han eller hon dessutom basutbildning i psykoterapi och kan efter två års psykoterapeutisk arbete vidareutbilda sig till psykoterapeut.

Psykologen har en humanistisk utbildning och hjälper oss att förstå vår livssituation och visar vägar till förändring. Samtalsbehandlingar och utredningar genom psykologiska tester är vanliga uppgifter. En psykolog måste själv ha genomgått terapi under sin utbildning. Många väljer att vidareutbilda sig till psykoterapeuter.

Psykoterapi bygger på samtal och det finns många olika inriktningar – kognitiv, gestaltnings-, psykodynamisk etc. Psykoterapeut blir du genom en vidareutbildning, där det krävs att du har en grundutbildning inom något omvårdnadsyrke som t.ex. psykolog, socionom, läkare (inte nödvändigtvis psykiatriker), sjuksköterska, sjukgymnast eller präst.

Psykoanalys slutligen, är beteckningen på en terapiform som Sigmund Freud först utvecklade, och är alltså en av många möjliga former inom psykoterapeutens gebit. Den kallas ofta för psykodynamisk terapi.⁴⁵

Läkaren och psykoanalytikern Iréne Matthis, uttrycker i förordet till *Descartes misstag* hur Freud redan på 1800-talet menade att det skulle gå att kartlägga de lagar och krafter som styr det psykiska livet, på samma sätt som det går att definiera och undersöka den fysiska världen. De neurovetenskapliga forskarna har med dagens mätmetoder i många fall bekräftat Freuds teorier som riktiga enligt Matthis. Hon sätter Antonio Damasio som en av de främsta forskarna, där hans fallstudier som visar på emotionerna och dess kopplingar till kroppen som avgörande för vår förmåga att fatta beslut och handla adekvat i sociala situationer, går att likställa med Freuds teorier om det undermedvetna. Hon sammanfattar: "I sin bok presenterar han helt enkelt de neurofysiologiska korreleten till affekternas metapsykologi."⁴⁶

Hennes åsikter delas av psykiatrikern och psykoanalytikern Clarence Crafoord i dennes recension av *Descartes misstag*, där han skriver:

⁴⁵ Psykologkonsulterna, *Vad är skillnaden mellan psykolog, psykiater och psykoterapeut*, <http://www.psykologkonsulterna.se/blogg/2009/01/vad-ar-skillnaden-mellan-psykolog-psykiater-och-psykoterapeut/>.

⁴⁶ Iréne Matthis, "Förord," in *Descartes misstag* (Stockholm: Natur & Kultur, 1999).

Damasio poängterar hela tiden betydelsen av samspelet mellan känsla och förnuft och bekräftar i hög grad därmed de psykoanalytiska tankegångarna om psykiska representationer med olika slags laddning.⁴⁷

Crafoord beskriver hur neurologin och neurovetenskapen genom tiderna varit besatta av lokalisation och kartläggning medan psykoanalysen å sin sida, varit besatt av funktioner och lämnat lokalisationen därhän och ägnat sig åt metaforiska teorier. Nu lyckas alltså Damasio koppla ihop dessa skilda fält av funktion och kartläggning med hjälp av den moderna neurofysiologins metoder. Resultatet blir hänförande för en psykoanalytiker:

Det är djupt berörande och fascinerande för en psykoanalytiker att följa Damasios skildringar av hur system och kretsar av nervimpulser successivt vidgar sig till ett oerhört sammansatt universum som man nu efter hundratals år av neurovetenskapliga studier börjar förstå komplexiteten av. [– – –] ett slags aha-upplevelser för en psykoanalytisk läsare. Den ena efter den andra av de psykoanalytiska begreppen dyker upp och får ett slags bekräftelse.⁴⁸

Att psykoanalytikerna lovordar Damasio kan vi lätt förstå av ovanstående. Damasio har återupprättat Freud och varit tongivande att se till att känslorna kommit in i det naturvetenskapliga finrummet. Men psykologen då? De flesta psykologer vidareutbildar sig till psykoterapeuter och använder samtalet som redskap. Även om inte alla är psykoanalytiker, så har de flesta en uppfattning om det undermedvetna och Freuds teorier. Dessutom har samtliga fått psykoterapi under sin utbildning. Så i det här sammanhanget är det kanske inte meningsfullt att försöka skilja psykoanalytikern och psykologen åt. Jag har i mitt material sett att psykologerna är positiva och psykologen och psykoterapeuten Marta Cullberg Weston får tjäna som exempel. Hon har skrivit ett antal recensioner och artiklar om Damasio och hon sällar sig till kören av beundrare i sin introduktion av *På spaning efter Spinoza* i Natur och Kulturs bokklubb: "Låt mig presentera en av mina hjältar, Antonio Damasio,

⁴⁷ Clarence Crafoord, "Hjärnan bakom det psykoanalytiska tänkandet," *Divan* häfte 3/4 (2000): 77-78.

Clarence Crafoord är läkare, psykiater, psykoanalytiker och författare till ett 20-tal psykologiska och berättande böcker om litteratur, självbiografi och betraktandet av det mänskliga. Han deltar i översättningen av Freuds samlade skrifter och i kulturtidskriften *Divan*. Några urval av titlar: *Människan är en berättelse. Tankar om samtalskonst* (1994), *Införlivanden. Om den utvecklande dialogens betingelser* (2001), *Kärleksförsök och svek – En själsläkares berättelser* (2010).

⁴⁸ Crafoord

som med sina experiment och välvässade penna har åstadkommit en revolution i synen på känslor.”⁴⁹

Denna kultstatus som Damasio verkat hamna i hos psykoterapisamfundet är inte helt oproblematiskt. Jag mailade Markus Heilig, som skrivit förordet till *Descartes misstag*, för att höra om hans syn på Damasios reception i Sverige. Han menade att mottagandet var välvilligt och utan större debatt, men han såg också att de neurobiologiska grunderna för Damasios teorier var så krävande att det var ytterst få som kunde ta till sig dem. Han exemplifierar:

Istället kom hans skrifter att fungera som ett projektionsobjekt. Ett exempel var glada psykoanalytiker, som inte förstod ett dyft av hur frontalloberna representerar en mångfald tänkbara framtider (“memories of the future”, med en äldre term), som färgas av interoceptiva perceptioner i det Damasio kom att kalla “as-if-states” för att hjälpa oss att snabbt och instinktivt [så!] sälla mellan dessa alternativ utan att behöva medvetet resonera oss igenom dem.⁵⁰

Således, Damasios resonemang kring kropp och medvetandes ömsesidiga påverkan tilltalar humanisten i allmänhet och psykoanalytikern i synnerhet. Men Heilig menar att inte många förmår förstå Damasios komplicerade teorier. Jag förmodar att han menar att man måste vara naturvetenskapligt skolad och väl insatt i ämnet för att kunna ta till sig tankarna på ett korrekt sätt.

I ovanstående anar vi spänningar mellan olika vetenskapsfält och dess utövare. Sociologen Bourdieus teoretiska ramverk fält, habitus och kapital lämpar sig väl för att beskriva de olika synsätt som framförts här. De spelar i olika fält, neuropsykiatri mot mer humanistisk psykoanalys. De har investeringar i sina respektive fält med åtföljande habitus, vilka då skiljer sig åt. Så varför inte respektera varandras kunskaper? Att ringakta kunskapen och betrakta den som ovetenskaplig är tecken på att habitus från ett fält inte erkänns i det andra. Inkommensurabiliteten är då också hög, dvs. man riskerar att tala förbi varandra. Även när man använder samma begrepp behöver man inte mena samma sak. Att uttala sig i någon mån respektlöst om ett annat fält, som Heilius i detta fall gjort, innebär inte att man innehar habitus nog att

⁴⁹ Marta Cullberg Weston, “Han revolutionerar vår syn på känslor,” *MCW*, 2012 -01-01 Hämtat från MCW: <http://www.enigma.se/cullbergweston/artiklar/damasio.htm> den 2012-01-10.

⁵⁰ Heilig, (2011-12-19). Personlig korrespondans, Mail RE:Damasios reception i Sverige.

bedöma om kritiken i sig är riktig, dvs. det habitus Heilius besitter inom neuropsykiatri behöver inte vara gångbart bland "glada psykoanalytiker".

Ringaktningen, specialiteter emellan, kan också vara ett symptom av problematiken inom dagens sjukvård och forskning, med resursfördelningar och budgetbegränsningar som gör att olika fält slåss om samma pengar.

9.3. Varför angrep naturvetarna Damasio?

Damasio har i alla sina böcker försökt närma sig medvetandet och skapandet av medvetandet i vårt sinne, sett ur ett neurobiologiskt perspektiv. Han utvecklar sina tankar om hjärnans funktion och känslornas betydelse för medvetandet och vår egen förståelse för vårt "jag". I *Descartes misstag* koncentrerade sig Damasio på ena delen av medvetandet – hur det byggs upp av hjärnans representationer av kroppen och den ständiga interaktionen, en ström av bilder som påverkar och påverkas av stimuli – utanför likväl som inne i kroppen. I sin andra bok *Känslan av att leva* diskuterar Damasio hur "jaget" uppstår, där han lyfter fram känslors och emotioners betydelse för konstruktionen av ett jag.

Kulturskribenterna Jan Bolinder och Örjan Abrahamsson, som bägge recenserat Damasio's tidigare bok, tyckte att *Känslan av att leva* var en fascinerande läsning, även om Abrahamsson ansåg boken mer svårtillgänglig än den föregående, inte för brister hos Damasio utan pga. ämnets komplikation.^{51,52} Positiva tongångar delades även av andra lekmän som recenserat boken.^{53,54}

Neutralt skeptiskt var psykologen Aniko Bartfai när hon beskrev forskningsfronten som en "explosion i biologisk förståelse av komplexa psykiska funktioner [...]". Hon menade att Damasio utvecklar en dynamisk teori med olika nivåer och former av medvetande, men undrade över varför han citerat så ytterst få forskare på området. Damasio försökte också inkorporera det omedvetna i det autobiografiska jaget, vilket Bartfai ansåg var en intressant tanke men långt ifrån experimentellt bevisat och efterlyste här fler referenser och associationer till samtida psykologiska teorier. Hon kunde

⁵¹ Örjan Abrahamsson, "Fascinerande om medvetandets gåta," *Östgöta Correspondenten*.

⁵² Jean Bolinder, "Om vår medvetenhet," *Skånska Dagbladet*, 2002-07-06.

⁵³ Anders Haag, "Jaget växer fram ur kroppen," *Svenska Dagbladet*, 2002-15-07.

⁵⁴ Anders Grönvall, "Livsviktiga känslor," *Juristtidningen*, 2002-11-19.

själv inte avgöra om det var ris eller ros i recensionen och avslutar "Besvarar han egentligen sin egen fråga? Egentligen inte, det blir mycket anatomi, mycket teori, men steget mellan materia och själ förblir ett mysterium."⁵⁵

Neurologen Jan Fagius var förödande i sin kritik när han recenserade boken i *Läkartidningen* 2002.⁵⁶ Fagius skriver inte direkt om boken utan mer om hur han uppfattar Damasio. Fagius menar att Damasio var vag och slingrande i sina resonemang kring medvetenhetens relation till känslor och homeostas⁵⁷, där Fagius med lätthet fann motargument. Vilka dessa motargument var finns inte beskrivet i texten. Fagius tyckte att fallbeskrivningarna var onödigt ordrika och inte alltid övertygande. Vidare ansåg han texten i sin helhet ha karaktären av ett filosofiskt teoribygge, där Damasios intellektualiserande ordrikedom försvårade: "Han glömmer att god pedagogik är att förenkla utan att förytliga". Av pedagogen som höjdes till skyarna i *Descartes misstag* syntes inte mycket till enligt Fagius, som ansåg att skälet till bokens tillkomst var att visa musklerna inför andra kognitionsforskare. Fagius för fram bokens, i hans tycke, starka egocentricitet som skäl, där författarens eget tankegods dominerade fullständigt och där andra forskares teser och observationer visserligen nämns men inte tillräckligt. Trots att Fagius tycker att medvetandets mysterium är högintressant rekommenderade han inte boken utan tipsade istället om en bok skriven av Peter Gärdenfors.

Kognitionsforskaren Peter Gärdenfors recenserade samma bok året innan.⁵⁸ Han redogjorde för Damasios tankegods och delade viss kritik med Fagius; att boken var ordrik och inte alldeles kristallklar samt att Damasio var dålig på att redogöra för andra forskares teorier inom angränsande områden. Till skillnad från Fagius exemplifierade Gärdenfors kritiken genom att lyfta

⁵⁵ Aniko Bartfai, "Hur medvetandet uppstått," *PsykologTidningen* Häfte 11 (2001):4-25.

⁵⁶ Jan Fagius, "Självgod text om mänskligt medvetande," *Läkartidningen* Häfte 35 (2002): 3443. Jan Fagius är neurolog som skrivit böcker om Multipel skleros, studielitteratur i Neurologi samt *Hemisfärernas musik: om musikhanteringen i hjärnan* – om vad som sker i hjärnan när vi deltar eller utövar musik.

⁵⁷ Homeostas är kroppens regleringsförmåga att reagera på yttre och inre förändringar för att hålla cellernas miljö så konstant som möjligt.

⁵⁸ Peter Gärdenfors, "Varför behöver vi egentligen känslor?," *Svenska Dagbladet*, 2001- 07-01. Peter Gärdenfors är professor i kognitionsforskning. Han har skrivit och medverkat i ett tiotal böcker; *Lusten att förstå: om lärande på människans villkor* (2010), *Leka för att lära: utveckling, kognition och kultur* (2009), *Den meningssökande människan* (2006), *Tanken svindlar – om språk, minne och berättande* (2005)(där han refererar till *Descartes misstag* i kapitlet om "Intuition är explicit kunskap") s. 83), *Hur Homo blev sapiens: om tänkandets evolution* (2000), *Fängslade information* (2003).

fram att Damasio kopplingar av minnesfunktioner med de olika uppdelningarna av medvetandenivåer mycket väl korrelerade till minnesforskaren Endel Tulvings indelning av procedurellt, semantiskt och episodiskt minne. Han kritiserade det faktum att Damasio inte refererade till Tulvings teorier. Gärdenfors var inte odelat negativ utan tyckte att Damasio mest kom till sin rätt när han redogjorde för kopplingarna mellan de tre medvetandenivåerna och funktionen hos olika hjärnstrukturer, vilket Gärdenfors menade var de områden där Damasio huvudsakligen varit verksam som forskare. Dessutom ansåg han att Damasio neuropatologiska fallstudier visar på hur avståndet snabbt minskar mellan klinisk medicinsk forskning och filosofiska analyser av medvetande och känsloliv. Han avslutar: "Det förr så esoteriska medvetandet har blivit ett studieobjekt för de experimentella vetenskaperna". Här anser filosofen att medvetandet låtit sig infogas bland vetenskaperna, medan psykologen Bartfai, som vi tidigare sett, fortfarande tyckte att allt inte kunde förklaras av biologi utan var fortfarande höljt i dunkel, ett mysterium.

Så varför ser de så olika på saken? En liten glimt om orsaken kan vi få när vi tittar närmare på fysikern Ulf Danielssons inlägg, men först till psykiatrikern CG Gottfries påhopp.⁵⁹ Han recenserade *The feeling of what happens i Forskning & Framsteg* 2001 med den ljungande titeln "Damasios misstag".⁶⁰ Han beskriver Damasio som briljant, verbal och mycket populär författare. Men när Damasio ska förklara vad "jaget" består av tyckte inte Gottfries det var lätt att förstå även efter att man satt sig in i "författarens avancerade teorier". Han kritiserade att Damasio inte gett tillräcklig med plats för neurofysiologen Benjamin Libers iakttagelser på 1960-talet som visar att medvetandet om att viljan att utföra en handling kommer först halvsekunden efter att hjärnan påbörjat handlingen, eller för biokemisten Gerald Edelmans s.k. återförda kartläggning, som bygger på att en retning/stimuli inte bara leder till ett svar/respons i form av en handling utan också kopplas tillbaks till vårt

⁵⁹ CG Gottfries är läkare och professor emeritus i psykiatri, institutionen för klinisk neurovetenskap vid Sahlgrenska Universitetssjukhus. Han har publicerat många artiklar och skrivit bok om Alzheimer, samt *Människans emotionella förmåga: en utforskad och outnyttjad möjlighet* (2000).

⁶⁰ CG Gottfries, "Damasios misstag," *Forskning & Framsteg* häfte 5 (2001): 37-39.

Notera – rubriken behöver inte vara författarens utan kan vara satt av tidningens redaktör.

medvetande för att pröva om stimuleringen stämde överens med vår logiska uppfattning.

Gottfries förde fram sitt eget synsätt som bygger på att känslor kan medvetandegöras utan kroppsligt engagemang, något han också gett ut en bok om. Han menade att Damasio misstag var att "[...] binda känslor till kroppsliga reaktioner och uppfatta dem som i stort sett påverkbara." Vi kan ana att de exempel som Gottfries tyckte Damasio tagit för lätt på, stödjer hans egna framförda teorier om att det visst går att ha känslor utan att kroppen är inblandad. Gottfries största kritik gällde att han ansåg att Damasio tycker känslor är statiska: "Han uppfattar dem som förprogrammerade reaktioner som i mycket liten utsträckning kan påverkas och anpassas till omgivningens krav." Med tanke på att Damasio särskiljer mellan *emotioner* – som inte kan påverkas, och känslor som i hög grad är en funktion av högre mentala processer och social interaktion verkar Gottfries med denna kritik inte göra distinktionen mellan *emotion* och *känsla*. Det kan bero på att Damasio är otydlig med detta i sin redogörelse eller att Gottfries varit ouppmärksam på den distinkta skillnaden mellan orden *emotions* och *feelings* när han läst boken på engelska.

Det vetenskapliga kapital som Gottfries har investerat, i och med sina egna teser som han framfört och publicerat, gör att han har en som Bourdieus skulle kalla utsiktspunkt som inte behöver vara strikt vetenskapligt objektiv. *Habitus* kan skapa blinda fläckar och det ålägger oss alla att se vår subjektivitet i förhållande till fakta, för att bättre bedöma sanningshalten i dem.

När vi nu berört översättningen ovan, vill jag passa på att nämna en annan sak: oavsett om recensenterna varit kritiska eller inte har de tyckt att boken varit svårtillgänglig. En anledning, men säkert inte hela sanningen, kan ha varit översättningen. Fagius sa sig ha "sympati med den skicklige översättaren" pga. Damasio's ordflöde, men jag anar att otillgängligheten till viss del är en funktion av de ordval som översättaren gjort: Jag har tittat närmare på de svenska versionerna av Damasio's böcker och jämfört med den engelska originaltexten. Ett av mina fynd var att översättarens val av ord för *mind* och

consciousness i *Känslan av att leva*, gjorde texten tungläst med tvivelaktig konnotation.⁶¹

Gemensamt för mycket av kritiken var att de tyckt att Damasio varit dålig på att redogöra för andra forskares teorier inom angränsande områden. Här ser vi att psykologen Bartfai pekar på luckor inom psykologiska teorier, kognitionsforskaren Gärdenfors på luckor inom minnesforskning och psykiatrikern Gottfries på luckor om forskningsrön kring medvetenheten som stöder hans egna teorier. Är nu Damasio plötsligt dåligt inläst på samtliga områden eller är kritiken också symptom på något annat? Alla företrädare har framfört kritik inom områden där deras eget habitus är starkt, där de visar på att de har bättre överblick och följaktligen större habitus än Damasio. Alla utom neurologen Fagius. Även Damasio är neurolog, så Fagius angrep istället personen, individen Damasio, för att omedvetet (?) misskreditera Damasio, och därmed själv behålla habitus. Frånvaron av exempel som berättigar kritiken ifrån Fagius sida, tyder på frustrationen över att Damasio är gränsöverskridare och inte håller sig till de givna regler som finns inom fältet neurologi. Att Damasio har mycket åsikter i fält som Fagius inte behärskar kan i sig vara stridbart. I förparadigmatiska tider är det ofta stridigheter där tävlande paradig talar förbi varandra, enligt Kuhn. I angränsande fält är ofta samma historiska landvinningar viktiga och man studerar samma böcker, men under den vetenskapliga specialiseringen kan man komma att tillägna sig tämligen olika paradig.⁶² Damasio ansats bygger på att låta vetenskapsfält mötas. Att han inte har med alla landvinningar och viktiga exempel från respektive fält, enligt dessa fälts ivrigaste företrädare, är kanske inte underligt, eller ens möjligt. Dessa företrädare har alla investerat kapital i sina respektive fälts normalvetenskap, vilket gör att de, även om de inte för fram stridande teorier, är benägna att kritisera modeller som kan "förskingra" deras kapital. Denna kritik kan ibland, men inte uteslutande, vara på goda grunder.

⁶¹ Översättaren har använt sig av *medvetenhet* som översättning till *consciousness* och *medvetande* som översättning till *mind*. Resultatet blir uppstylat och svårt att ta till sig med meningar som "Om en förklaring på medvetande är den sista forskningsfronten i de biologiska vetenskaperna, framstår medvetenheten som medvetandets yttersta mysterium ..."

⁶² Kuhn, s 50.

Ulf Danielsson slutligen, professor i teoretisk fysik, kommenterade också Damasio såsom kategorisk i sin essä i *Svenska Dagbladet* 2000⁶³. Danielsson hade läst Damasio's bågge böcker *Descartes misstag* och *The feeling of what happens* och tyckte att böckerna var välskrivna och fascinerande och att Damasio där var " ... ganska ödmjuk inför vad som åstadkommits ...". Danielsson har också läst *Scientific Americans* decembernummer 1999 där Damasio enligt Danielssons mening var betydligt mer kategorisk då han menade att medvetandets gåta inte existerar utan bygger på missförstånd och att det snart ska införlivas i det begripliga och att argument skulle finnas i hans böcker. Något sådant hittade inte Danielsson i böckerna utan menade att när Damasio skulle beskriva medvetandet förlorade texten sin skärpa. Förklaringsgapet mellan emotioner, funktioner och lokalisation å ena sidan och hur medvetandet verkligen uppstår tycker Danielsson är svår att överbrygga. Vad svårigheten består i försöker han förklara: Den naturvetenskapliga världen inbegriper vare sig avsikt eller mening utan är rent praktisk och vi bygger modeller av världen som vi jämför med verkligheten. Sanningshalten beror på i vilken mån dessa modeller ger korrekta svar. En vetenskaplig hypotes måste således gå att testa och föder nya förutsägelser som går att testa. Men Danielsson menar att det inte går att testa ett medvetande, Damasio's teoribygge till trots, utan ser det bara som ytterligare en nivå på kunskapen om mänskligt beteende – inte förklaringen på medvetandet:

Det tycks omöjligt att via experiment fälla ett avgörande i vad mån en varelse är medveten. Detta innebär att frågan om medvetandets existens inte är en naturvetenskapligt meningsfull fråga.[– –] Lika omöjligt som med rationella argument hävda att medvetandet är en för alltid olöst gåta, lika omöjligt är det att påstå att nuvarande vetenskap ens har den minsta aning om vad det egentligen innebär.⁶⁴

Här förklarar alltså Danielsson varför Gärdenfors reduktionistiska uttalande "Det förr så esoteriska medvetandet har blivit ett studieobjekt för de experimentella vetenskaperna" alls inte är självklar och stöder samtidigt psykologen Bartfais uttalande om medvetandets mysterium genom en gordisk

⁶³ Ulf Danielsson, professor i teoretisk fysik, har skrivit böckerna *Stjärnor och äpplen som faller* (2003), *Den bästa av världar: skapelse, slump, apokalyps, död* (2008). Ulf Danielsson, "Medvetandet - gåta eller onödig hypotes?," *Svenska Dagbladet*, 2000-27-03: 12.

⁶⁴ Danielsson

manöver: medvetandet låter sig inte placeras under naturvetenskapens lupp. Är vi måhända tillbaka till ruta ett och Descartes dualism igen? Låt oss först titta närmare på uppdelningen mellan Psyke och Soma innan jag försöker besvara frågan.

9.4. Psyke och Soma

I *Descartes misstag* befäste Damasio kopplingarna mellan kropp, emotioner och känslor som viktiga i mentalt högre processer som t.ex. att ta väl grundade beslut och interagera socialt. Han befäste detta med empiri och fallstudier. Dessutom framförde han idén om att oförmågan att se människan i ett helhetsperspektiv inom den traditionella medicinen leder till särbehandlande av känslomässigt lidande från kroppsliga processerna, vilket i sin tur gör läkarvetenskapen oförmögen att ta hand om sjukdomstillstånd som accepterar kopplingarna mellan kropp och medvetande. Han menade på att den cartesianska dualismen levde vidare inom dagens medicin, psykiatri och psykologi med ibland skadliga följder. Han belyste behovet av att tanke och känsla skulle behöva kopplas till kropp och hjärna som integrerad organism. En organism som interagerar med både fysisk och social omgivning. Dessa idéer fanns inte underbyggda med fallstudier utan de var programmatiska slutsatser av de samband han påvisat mellan medvetande och kropp: psyke och soma. Jag hittade inga meningsskiljaktigheter hos svenska recensenter angående innehållet i Damasios huvudtes i det analyserade materialet, även om jag tycker mig se det vinklat hos CG Gottfries, se kap 9.3 ovan. Däremot såg jag att det fanns skillnader hos författarna huruvida de redovisade och kommenterade Damasios vetenskapliga huvudtes eller de idéer av mer filosofiskt och samhällstrukturell karaktär han också framförde. De vetenskapliga recensenterna kritiserade Damasios teser när de tangerade deras egna områden, så som jag beskrivit i föregående kapitel. Icke-akademikernas positiva mottagande av Damasios tankar kan ha att göra med att de inte satte sig in i hans mer svårtillgängliga teorier men anammade hans mer lättillgängliga filosofiska idéer.

Så vad anser Damasio om psyke och soma? Hans böcker för fram naturvetenskapliga teorier som är monistiskt, eller rentav reduktionistiskt

materialistiska – med biologisk och evolutionära aspekter på medvetandet, sinnet och känslorna. Här är kroppen huvudsaken, som processar via hjärnans sinnrika nivåer och strukturer, ett jag. Det står i kontrast till hans starkt humanistiska sida, där han med bl.a. Spinoza som hjälp förklarar sin monistiska uppfattning. Men Spinoza är långt ifrån materialist. Spinoza menade att allt är Gud och att Gud finns i ett oändligt antal attribut, där vi som varelser enbart förmår uppfatta utsträckning och tänkande. Kropp och medvetande är då alltså två aspekter (av många) av samma sak – Gud. På så sätt menade Spinoza, att allt är perfekt inför Gud och dikotomier som ont och gott, rätt eller fel, existerar inte utan bara framstår genom subjektet. Det är vår egen självskhet som skapar dessa dikotomier.⁶⁵ Kan det vara Damasio's maskering av sin evolutionära biologiskmaterialistiska monism genom exempel som Spinoza och påhopp på Descartes dualism som gör att man tolkar honom som mer holistisk än vad hans biologiskmaterialistiska fallbeskrivningar och teoribyggen visar? Läser man hans böcker är det tydligt att den naturvetenskapliga förankringen finns i kroppen och våra emotioners förankring i hjärnan som därefter skapar strukturer av medvetenhet, som vi diskuterade i kapitel 9.3 ovan. Anders Haag beskrev i recensionen av *Känslan av att leva* Damasio's inställning så här:

Har då Antonio Damasio en utpräglat materialistisk syn på människan? Är vår medvetenhet och vårt medvetandes innehåll, tankar och känslor, inget annat än biokemiska processer? - Ja och nej. Filosofiskt kan jag lika lite som någon annan förklara hur biokemiska processer kan omvandlas till en subjektiv upplevelse, som ingen utomstående kan komma åt. Men jag tror inte att det finns något medvetande utanför kroppen, medvetenheten är direkt kopplad till kroppen och de affekter i kroppen som ger upphov till medvetna känslor. Antonio Damasio tror att vetenskapen kan förklara några av de mekanismer som ligger bakom det biologiska konststycket att frambringa medvetenheten. - Men därmed har vi inte förklarat alla de mysterier som medvetandet rymmer, än mindre har vi sagt något om universums ursprung och livets mening, påpekar han.⁶⁶

Åsa Nilssonne, psykiater och psykoterapeut, är hittills enda recensent av *Du och din hjärna*. Hon beskriver Damasio's utgångspunkt som evolutionärt funktionsperspektiv. Även om hon nämner hur Damasio's syn om att utbilda sitt omedvetna, är en tanke som på ett hissnande sätt förenar neuropsykologi

⁶⁵ Baruch Spinoza (1632-1677). (2012-01-01). Hämtat från The Proceedings of the Friesian School, Fourth Series: www.friesian.com/spinoza.htm den 22 01 2012

⁶⁶ Anders Haag, "Jaget växer fram ur kroppen," *Svenska Dagbladet*, 2002-15-07.

och psykoterapi, leder hennes slutord ändå tanken till en materialistisk monism:

Du och din hjärna är en högaktuell, lättillgänglig och underhållande bok för alla som vill veta mer om hur vår hjärna skapar vårt 'jag', och hur vi kan hjälpa den att hjälpa oss.⁶⁷

Så hur är det egentligen? *Har* jag en hjärna, en kropp och ett medvetande eller *är* jag en hjärna, en kropp och ett medvetande? Nilsonne verkar mena att jaget är en entitet som äger en hjärna som i sin tur är det som skapar denna entitet. Cirkelresonemang kan man tycka. Är allt biologi? Emfasen på materialistisk monism är inte riktigt lika tydlig i den engelska ursprungsversionen. Titeln *Self comes to mind – constructing the conscious brain* har en mer "Spinozisk" klang än *Du och din hjärna- så skapar hjärnan ditt medvetande* som, när man tittar närmare på den, är påfallande dualistiskt "Descartesiskt" i sin konnotation. *Mind* är ett svårt ord då det inte tycks finnas någon entydig översättning av det. Förslag på översättningar som sinne, själ, tankar, ande, intellekt och mentalitet har alla olika konnotationer på svenska som delvis, men ingen helt, överlappar engelska *mind*. Inte någon av de svenska översättningarna har inletts med en diskussion av problematiken men i översättningen av *Self comes to mind* återfinns en anmärkning ifrån översättaren på inledande sidan:

(Damasio använder här ordet »mind« som dock inte har någon direkt motsvarighet på svenska, så vi har valt att använda ordet »sinne«, *övers. anm.*)⁶⁸

Sinne visar sig inneha inte mindre än 20 olika betydelser på svenska.⁶⁹ Allt ifrån gemensam beteckning för organiska sinnen, sjätte sinne, känslomässigt tillstånd, själsförmögenhet (t.ex. öppet sinne), i fråga om affekt (i vredgat sinne), till själsläggning (byta sinne), själsförmåga i fråga om handling, tankeförmåga och fantasi. Men också i fråga om mentalt hälsotillstånd, att vara i själslig obalans och intellekt, omdöme, förstånd. Sinne kan med andra ord, betyda något som vi uppfattar via våra sinnesorgan likväl som något vi förmedlar till omvärlden i fråga om både intellekt såväl som omdöme,

⁶⁷ Åsa Nilsonne, "Medvetandet är en del av kroppen," *Bokfokus; Modern Psykologi* 2 (2011):10-11.

Åsa Nilsonne är professor i medicinsk psykologi och handledare i kognitiv terapi men även välkänd deckarförfattare. Hon har publicerat facklitteratur och populärvetenskapliga böcker som *Dialektisk beteendeterapi vid emotionellt instabil personlighetsstörning* (2002) *Vem är det som bestämmer i ditt liv* (2004), *Tillsammans*(2007) och *Mindfullness i hjärnan* (2009).

⁶⁸ Damasio(2011), s 3.

⁶⁹ *Svenska Akademiens Ordbok*, www.saob.se (använd den 14 11 2011).

bristande sådant eller rent av sjukdomstillstånd. Inte undra på att vi är utelämnade till vår omedvetna subjektiva uppfattning, huruvida vi gör en dualistisk, holistisk monistiskt eller materialistisk monistisk tolkning på svenska. Men det är inte bara översättningen som gör att man tolkar Damasio som materialist, vilket Haag beskrev ovan.

Återigen är det den positiva syntesen mellan neurovetenskap och psykoanalys som mildrar klyvningen mellan psyke och soma, men vi anar att motsättningarna finns inom naturvetenskapens specialiserade discipliner. År 2000 bildades *Neuropsychoanalysis*, som är en organisation tillika tidskrift som genomför årliga kongresser runt om i världen, varav den 2002 i Stockholm.⁷⁰ Sammanslutningen verkar för ett interdisciplinärt samarbete mellan vetenskapsfälten psykoanalys, neurovetenskap, psykologi och psykiatri. Damasio lär ingå i tidsskriftens vetenskapliga referensgrupp.⁷¹

Även om samarbetet tycks fruktbart verkar det inte vara helt friktionsfritt i Sverige. Följande citat från Crafoord och Matthis antyder problematiken:

Kanske står vi nu inför en ny epok för psykoanalysen som ju i Sverige haft sina argaste vedersakare bland mindre ödmjuka neurovetenskapare än Antonio Damasio.⁷²

Antonio Damasio uttrycker det många psykoanalytiker länge uttryckt, nämligen att psyket är oskiljaktigt från kroppen. [– –] Det är oerhört tillfredsställande. Däremot upplever jag att det är trögare inom psykiatrin, där är man tyvärr inte lika mottaglig för detta synsätt.⁷³

Det verkar således som om psykoanalysen fått mothugg både från neurovetenskap och psykiatri, och om vi påminner oss Heiligs mail från kap 9.2 ovan: "ett gäng glada psykoanalytiker..." kan man lätt få intrycket att humanvetenskapen förringas av naturvetenskaparna pga. förmodad okunskap – att humanisten inte har möjlighet att ta till sig komplexa resonemang som naturvetaren för. Eller är det helt enkelt så att trots samarbete mellan humanvetenskap och naturvetenskap, och att forskningsfronten är framflyttad, så är naturvetenskapen inte riggad för att förklara medvetandet

⁷⁰ NPSA. (u.d.). *Neuropsychoanalysis - Building Bridges Between Psychoanalysis, Neuroscience, Psychology and Psychiatry*. Hämtat från <http://www.neuropsa.org.uk>

⁷¹ Matthis, s 14.

⁷² Crafoord

⁷³ Eva Nordin, "Stort intresse för sambandet mellan psyke och kropp, intervju med Iréne Matthis," *Läkartidningen* Häfte 9 (2004): 755.

ändå, utan "fronten" har flyttat sig för att befinna sig mellan psykiatri och neurofysiologi?

John Swedenmark efterlyser mer helhetstänkande från de reduktionistiska naturvetenskapliga perspektiven när han recenserar boken *Hjärnan och den inre världen* av Mark Solms, huvudmotorn i sammanslutningen *Neuropsychoanalysis*. Men Swedenmark lovordar de viktiga närmandena som gjorts mellan neurovetenskap och psykoanalys och avslutar sin recension:

Gissningsvis ha den teoretiska eftertanken blivit eftersatt på grund av pur upptäckarglädje. Snart nog kommer neuropsykoanalytikerna att inse att den psykiska apparaten inte alls 'är en naturlig del av naturen bland andra'. Och då sätter återföreningsfesten igång på allvar.⁷⁴

Läkarna Jörgen Malmquist och Christer Petersson ansluter sig till John Swedenmarks uppfattning i deras artikel *Psyket som försvann – eller Helhetssynen som plattade till patienten* där de problematiserar begreppet helhetssyn som de menar varit honnörsord inom medicinsk tillämpning under en lång tid. De diskuterar olika användningar av begreppet och vänder sig emot det sätt där helhetssynen i betydelsen materialistisk monism:

Vi är kritiska till en helhetssyn som helt vill upphäva distinktionen mellan kroppsligt och själsligt, vi anser att en sådan syn oftast är uttryck för en biologisk reduktionism. Vi ger exempel på hur psyket inom en sådan ram reduceras till neurobiologi, vilket skapar utrymme för avhumanisering och medikalisering.⁷⁵

Vi återvänder till fysikern Ulf Danielsson och hans tankar om att sökandet efter medvetandets existens inte behöver vara en naturvetenskapligt meningsfull fråga. Enligt Kuhns teorier om vetenskapliga revolutioner är det ett förparadigmatiskt synsätt då man anser ett fält ovetenskapligt. Danielssons tanke antyder att fältet inte är redo att vara vetenskapligt ännu – men inte att det måste förbli så. De tidiga faserna inom de flesta vetenskaper karaktäriseras av en ständig kamp mellan olika världsuppfattningar och till synes oförenliga sätt att uppfatta världen och bedriva vetenskap i den. Enlig Bourdieu är det olika fält som tränger in på varandras område, med olika socialt kapital och habitus som tävlar om samma arena, men med olika spelregler, vilket jag

⁷⁴ John Swedenmark, "Den nedgrävda yxan har gjort underverk," *Göteborgs-Posten*, 2005-10-05: 64.

⁷⁵ Jörgen Malmquist och Christer Petersson, "Psyket som försvann- eller den tillplattade patienten," *Läkartidningen* 102, no. 38 (2005): 2640-2645.

diskuterade i kapitel 9.3 ovan. Enligt Kuhn är det i normalvetenskap det rådande paradigmet som avgör vilka kriterium på problem som har en lösning och alla andra typer av problem avfärdas som metafysiska eller för komplicerade eller någon annans uppgift. Teorier som kan påverka de regler som styr utövandet av normalvetenskap bemöts alltid med motstånd och kritik. Även om vi inte hittar anomalier, så är ökning av olika teoriversioner enligt Kuhn ett tecken på en krissituation, som om den löper till sin gräns, resulterar i ett paradigmskifte.

9.5. Paradigmskifte?

Damasio uppfattas både som neurobiologisk forskare och medvetandefilosof. Hans böcker utgår ifrån biologi och neurologi, med förklaringar som målas upp med hjälp av kraftfulla metaforer. Detta leder till, enligt min mening, att resultatet blir djupt filosofiskt. Ta exemplet med hur han förklarar vad medvetandet är med utgångspunkt från vilka delar av hjärnan som arbetar:

Den ultimata medvetenheten uppstår *från* [...] olika områden i hjärnan samtidigt och inte i något enskilt område, ungefär på samma sätt som framförandet av en symfoni inte har sitt ursprung ifrån en enskild musikers arbete eller i en viss sektion i orkestern. Det märkliga med de övre regionerna av ett »medvetandeframförande« är den påtagliga frånvaron av dirigenten *innan* framförandet börjar, men allteftersom framförandet fortskrider, uppstår eller föds en dirigent. För alla syften och ändamål leds nu orkestern av en dirigent, men i det här fallet har framförandet skapat dirigenten – jaget – inte tvärtom. Dirigenten har satts samman av känslöfnimmelser och av en berättande hjärnenhet, men det faktum gör inte dirigenten mindre verklig. Dirigenten existerar onekligen i vårt sinne och vi har inget att vinna på att avfärda detta som en illusion.⁷⁶

Själv känner jag igen mig som barn – då musiken spelade högt, vackert och muntert, med en dirigent, mitt jag, som undan för undan gjorde entré, skapade ordning och socialiserade mig, men som samtidigt stämde ner musiken några tonarter i moll. Han fortsätter:

Att ge uppbyggnaden av det medvetna sinnet en plats i biologins och kulturens historia möjliggör ett förenande av den traditionella humanismen och den moderna vetenskapen, med resultatet att människans värdighet inte bara bevaras utan bekräftas på nytt när neurovetenskapen utforskar mänskliga upplevelser inom psykologins och genetikens fascinerande världar.⁷⁷

⁷⁶ Damasio (2011), s 25.

⁷⁷ a.a, s 31.

Och på ett annat ställe:

Jag anar att en god del av oklarheterna kring hur känslotillstånd uppkommer ur hjärnan kan härledas till ett förbiseende ifråga om hjärnans djupgående förankring i det kroppsliga⁷⁸

Gabriellas Håkanssons citat i kap 9.1 får oss att förstå att Damasio är en brobyggare – en överskridare. Han var ju också, som vi tidigare konstaterat, med i bakgrunden av *Neuropsychoanalysis*. Enligt Kuhn är skapandet av speciella tidskrifter, inrättande av föreningar för specialister och krav på en speciell plats i utbildningen vanligt i samband med en grups första accepterande av ett gemensamt paradig.⁷⁹ Med tanke på bildandet av *Neuropsychoanalysis* och att Damasios böcker finns med i utbildningssammanhang så bör ett paradigmskifte skett gällande känslornas entré i den det biologiska skapandet av ett medvetande. Det visar sig först när den artikulerade kunskapsmassan i form av vetenskapliga läroböcker, populariseringar och filosofiska verk refererar till Damasios teorier som fakta. Det kan också vara svårt att avgöra om ett paradigmskifte skett eftersom Kuhn pekar på en oförenlighet mellan för- och efterrevolutionära traditioner av normalvetenskap: den nya införlivar mycket av de gamla traditionernas vokabulär och apparatur, men nu med ny innebörd och tillämpningar. Av min analys hittills bör det ha framkommit att Damasios ramverk om hur jaget uppstår ännu är i ett förparadigmatiskt, turbulent skede men att beskrivningar av medvetandets kopplingar till kropp och känslor redan har nått ett stadium av bekräftad, oemotsagd vetenskap. Det kan ytterligare exemplifieras med Claes Ekenstams "Den kännande människan", där han idéhistoriskt beskriver utvecklingen från Upplysningen till idag när känslor och upplevelser tillskrivs en större betydelse än då. I sin essä refererar Ekenstam bl.a. till Damasios båda böcker *Känslan av att leva* och *Descartes misstag*.⁸⁰

Men om då Damasios tankegods har fått fäste i Sverige, varför har inget skett på sjukhusen? Eller har det gjort det? Alla pratar om omvårdnad och holistiska grepp. Nyligen skapades regionala cancercentra på regeringens direktiv, som ska borga för helhetsperspektiv och att patienten sätts i centrum. Ändå skapar institutioner, den mänskliga faktorn och den allestädes

⁷⁸ Damasio (2011), s 42.

⁷⁹ Kuhn, s 29ff.

⁸⁰ Ekenstam

närvarande resursbristen problem med tröghet, ibland likgiltighet eller värre. Jag har sett exempel på prestige och protektionism med den egna kliniken och personliga anseendet som går före patienters behov av helhetsvård flera gånger än jag vill komma ihåg.

Sven Carlsson, professor i psykologi vid Göteborgs universitet, intervjuades i en artikelserie som *Svenska Dagbladet* hade 2005 på temat psykosomatik:

Sven Carlsson har arbetat med psykosomatik sedan början av 1970-talet och tycker att det går trögt med helhetssynen inom vården. - Folk håller med om att det låter bra, men sedan sitter man i alla fall fast i det uppdelade tänkandet. Det finns ett motstånd i försäkringsystemet, vi har sjukskrivningsregler som upprätthåller distinktionen mellan det fysiska och det psykiska på ett väldigt effektivt sätt. Men viljan finns. Och det vi har utvecklat i Göteborg är inte bara ord, utan praktisk tillämpning av helhetssyn.⁸¹

Här sätter Carlsson fingret på en öm punkt. Gamla synsätt lever kvar länge!

Artikelserien väckte mycket respons och *Svenska Dagbladet* publicerade några inlägg den 18 augusti samma år med ingressen "Åsiktstendensen är tydlig: Vi måste ta relationen kropp och själ på allvar, hur komplicerad den än är." Ett axplock ur responsen talar sitt tydliga språk:⁸²

Läste er nya serie om psykosomatik, och förundras över att det fortfarande ofta ska vara så svårt att för skolmedicinen se att det inte går någon rak skiljelinje mellan kroppsligt och själsligt - de hänger ihop och är en förutsättning för varandra.[...] Som ST-läkare (= under specialistutbildning) i allmänmedicin slogs jag tidigt av hur många patienter med denna typ av ofta svåra besvär som vi inte kan hjälpa med våra 'vanliga' medicinska kunskaper. Frustrerande både för patient och läkare! Om vi så är duktiga och 'ser' människan så tar tyvärr inte heller den kraftigt nedrustade psykiatrin emot dessa patienter (Sandra af Winklerfelt, ST-läkare)

Som läkare kan jag konstatera att det verkligen inte är alla patienter som accepterar att deras fysiska symtom kan bero på psyket/själen. Samtidigt har den 'vanliga' sjukvården mycket att lära av dem som arbetar med psykosomatiska frågeställningar och behandlingsalternativ. (Ulrika Löfmark, läkare).

Jag sluter mig till att det är både läkare och patienter som lever kvar i gamla föreställningar av cartesiansk dualism. Det paradigmskifte vi konstaterat inom vetenskapen, där man nu accepterar att kropp, medvetande och känslor hänger ihop, har ännu inte spridit sig till samhällets alla skikt och ändrat vårt

⁸¹ Maria Bång, "Läkande samtal ger kortare sjukskrivning," *Svenska Dagbladet*, 2005-16-08.

⁸² Svenska Dagbladet, "Våga se verkligheten ur många perspektiv," *Svenska Dagbladet*, 2005-18-08.

generella synsätt. Samtidigt som institutioner inte ändras i en handvändning – vare sig det gäller utbildning eller socialförsäkringar.

10. Diskussion av resultatet

Vi tycks befinna oss i ett turbulent gränsland där psyke och soma närmar sig varandra, och den traditionellt humanvetenskapliga disciplinen Psykologi håller på att smälta samman med naturvetenskaplig Neurologi. Ett paradigmskifte verkar ha ägt rum när det gäller känslor berättigande inom naturvetenskapen i förklaringsmodeller om medvetandet. Svenska recensenter och skribenter har inte gått i bräschen för detta skeende, utan snarare reagerat på faktum. Den nu 20-åriga sammanslutningen *Neuropsychoanalysis*, det oproblematiska mottagandet av *Descartes misstag* hos svenska recensenter samt referenser och användandet av Damasio böcker som kurslitteratur, tyder på att vi nu även i Sverige lever i ett naturvetenskapligt paradigm där det är vedertaget att kropp och känslor har påverkan och interagerar med medvetandet. De uppsatser jag hittat visar också på att Damasio tankar haft inflytande inom svenska akademiska kretsar.

Däremot vittnar stridigheterna kring vad som borde nämnas eller skulle kunna vara meningsfulla vetenskapliga frågor, i samband med Damasio andra bok *Känslan av att leva*, om att kampen fortfarande är i full gång mellan olika vetenskapliga fält om hur ett *jag* skapas, upprätthålls och förändras i vårt medvetande. Skillnaden på mottagande mellan de olika fält som recensenten tillhör, får vi se i ljuset av det rådande paradigmet och stridigheten av nya paradigm. Icke-akademikerna, representerad av kulturskribenterna, är positiva och fascinerade av Damasio tankegångar, oavsett om det är hans teorier av neurologisk karaktär, eller hans mer sociologiskt/filosofiska idéer som beaktas. Men där Damasio utmanar normalvetenskapen med sitt teoribygge om jagets uppkomst, kommer företrädare för olika fält in och attackerar de områden de själva behärskar. Och företrädare för samma vetenskapliga fält som Damasio ursprungligen tillhör (neurologi), söker i stället upprätthålla sitt eget kapital och störa Damasio habitus.

Denna kritik är inget som icke-akademikerna delar. Orsaken kan vara normalvetenskapens specialiserade, djupgående och omfångsrika innehåll,

vilket försvårar förståelsen för lekmän och således exkluderar ett populärvetenskapligt deltagande i den specifika debatten. Det som tilltalat icke-akademiker som tagit del av Damasio tankegods, förmodar jag är hans humanistiska, generella och fältövergripande idéer.

Mitt antagande är att Damasio humanistiska idéer om hur dagens medicinska utövande skulle kunna förbättras med en syn på människan som en organism där både kropp, medvetande och känslor kopplas ihop, där psyke påverkar soma och vice versa, fått genomslag i akademiska kretsar, men ännu inte genomsyrat medicinsk daglig praxis. Betraktar vi skolmedicinen och allmänna föreläsningar ser vi att detta paradigmskifte inte slagit igenom på alla nivåer i vårt samhälle. Varken läkare eller allmänhet verkar anammat idéerna fullt ut.

11. Avslutning

Arbetet med att kartlägga receptionen av Damasio i Sverige samtidigt som min kunskap om Damasio tankegods ökat, har varit fascinerande och tankeväckande. Ansatser för kognitiv forskning som baseras på Damasio idéer där man tittar närmare på *body image*⁸³ problematik vid amputeringar, implantat av lever/hjärta/lungor eller rekonstruktioner vid svår cancer skulle jag tycka vara intressant att följa. Eller att hitta förklaringsmodeller på, och genomföra underökningar av psykopaternas känslomässiga otillgänglighet i gränslandet mellan psyke och soma, tagna från Damasio teorier.

Ur ett idéhistoriskt perspektiv är kognitionsvetenskapens tvärvetenskapliga natur spännande. Är det möjligt att generera, eller för den delen definiera kunskap när så olika fält som filosofi, psykologi, neurovetenskap, datavetenskap, lingvistik och antropologi studerar det mänskliga tänkandets natur? Och spänningarna mellan specialdiscipliner och populärvetenskap – går det att ytterligare bena ut orsakssamband som ökar förståelsen för maktförhållanden mellan sanningsföreträdare?

En frågeställning jag inte kunnat fördjupa mig i, är hur olika synen verkar vara på begreppet helhetsperspektiv i de texter jag studerat. En analys av

⁸³ Body image är den term Damasio använder för att beskriva kroppens artificiella representationer i hjärnan vilket medvetandegörs, dels genom att den för vidare information ifrån sensoriska system och inre organ till högre nivåer, dels används vid valsituationer som imaginär test för hur olika val skulle upplevas i kroppen.

vilken betydelse begreppet har utifrån olika användningsområden, t.ex. inom vården och allmänheten, kan ge intressanta insikter i hur olika fält och intressen verkar.

Själv kan jag tänka mig att fortsatt diskutera varför det vetenskapliga paradigmskifte denna uppsats pekar på, inte verkar nå ut i svensk sjukvård. Att utgå från Kuhns och Bourdieus teorier och fördjupa problematiken genom Foucaults diskursanalys på svensk sjukvård ur ett cancervårdperspektiv skulle kunna ge en intressant utblick.

Källförteckning

- Abrahamsson, Örjan, 2002: "Fascinerande om medvetandets gåta." *Östgöta Correspondenten* 6.7.2002.
- 1999: "Att vara förnuftig är högst oförnuftigt." *Arbetarbladet*, 17.11.1999.
- Bång, Maria, 2005: "Läkande samtal ger kortare sjukskrivning." *Svenska Dagbladet*, 16.8.2005.
- Bartfai, Aniko, 2001: "Hur medvetandet uppstått." *PsykologTidningen* Häfte 11:24-25.
- Baruch Spinoza (1632-1677)*. www.friesian.com/spinoza.htm (hämtat 2012-01-22).
- Bergsten, Staffan, 2000: "Vi tänker med känslorna." *Westmanlands läns tidning*, 20.1.2000.
- Bolinder, Jean, 2002: "Om vår medvetenhet." *Skånska Dagbladet*, 6.7.2002.
- Bourdieu, Pierre, 1992: *Texter om de intellektuella: en antologi*. Editerad av Donald Broady. Översatt av Mats Rosengren. Stockholm: B. Östlings bokförlag Symposion.
- Bowler, Peter J, och Iwan Rhys Morus, 2005: *Making Modern Science: a historical survey*. Chicago & London: The university of Chicago press.
- Crafoord, Clarence, 2000: "Hjärnan bakom det psykoanalytiska tänkandet." *Divan* häfte 3/4: 77-78.
- Dahlgren, Stellan, och Anders Florén, 1996: *Fråga det förflutna. En introduktion till den moderna historieforskningen*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Damasio, Antonio. *Google Scholar*.
http://scholar.google.se/scholar?hl=sv&q=damasio-a&btnG=Sök&as_ylo=&as_vis=0 (hämtad 2011-12-08).
- Damasio, Antonio R, 1996: *Descartes' error: Emotion, reason and the human brain*. London: Papermac, (1994 1a edition).
- 1999: *Descartes misstag: Känsla, förnuft och den mänskliga hjärnan*. Översatt av Per Rundgren. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- 2002: *Känslan av att leva. Kroppen och känslornas betydelse för medvetenheten*. Översatt av Björn Nilsson. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- 2003: *På spaning efter Spinoza. Glädje, sorg och den kännande hjärnan*. Översatt av Björn Nilsson. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

- 2010: *Self comes to mind: Constructing the human mind*. New York: Pantheon Books.
- 2011: *Du och din hjärna. Så skapar hjärnan ditt medvetande*. Översatt av Elsie Formgren och Sten Sundström. Sundbyberg: Pagina Förlags AB/Optima Förlag.
- Danielsson, Ulf, 2000: "Medvetandet - gåta eller onödig hypotes?" *Svenska Dagbladet*, 27.3.2000.
- Claes Ekenstam, 2007: "Den kännande människan," i *Människobilder - tio idéhistoriska studier*, editerad av Claes Ekenstam och Per Magnus Johansson. Stockholm: Gidlunds förlag.
- Eriksson, Håkan, 1997: "Inlägg:Förnuftet är beroende av känslan." *Dagens Nyheter*, 11.7.1997.
- Fagius, Jan, 2002: "Självgod text om mänskligt medvetande." *Läkartidningen* Häfte 35:3443.
- Fokus. "Några viktiga samtida medvetandefilosofier." *Fokus*, 04 2011: 43.
- Gärdenfors, Peter. 2001: "Varför behöver vi egentligen känslor?" *Svenska Dagbladet*, 1.7.2001.
- Gottfries, CG, 2001: "Damasios misstag." *Forskning & Framsteg* häfte 5: 37-39.
- Grönvall, Anders, 2002: "Livsviktiga känslor." *Juristtidningen*, 19.11.2002.
- Haag, Anders, 2002: "Jaget växer fram ur kroppen." *Svenska Dagbladet*, 15.7.2002.
- 2000: "Känsla och förnuft på modet." *Svenska Dagbladet*, 30.3.2000.
- Håkansson, Gabriella, 1999: "Descartes tankefel." *Svenska Dagbladet*, 1.11.1999.
- Heilig, Markus, 1999: "Förord." I *Descartes misstag*, av Antonio Damasio, s 9-11. Stockholm: Natur & Kultur.
- 2011: *Mail RE:Damasios reception i Sverige, personlig korrespondens* 19.12.2011.
- Hilledal, Gunnar, 1999: "Rumphuggen syn på mänskliga existensen." *Jönköpingsposten*, 16.11.1999.
- Keill, Peter Hanns, och Ellen Judy Wilson, 1996: *Encyclopedia of the Enlightenment*. New York: Facts on File.
- Kuhn, Thomas S, [1962, 1970] : *De vetenskapliga revolutionernas struktur*, 2a upplagan, övers. Örjan Björkhem. Stockholm: Thales, 1992.
- Malmquist, Jörgen, och Christer Petersson, 2005: "Psyket som försvann- eller den tillplattade patienten." *Läkartidningen* 102, nr. 38:2640-2645.
- Matthis, Iréne, 1999: "Förord." i *Descartes misstag*, av Antonio Damasio. Stockholm: Natur & Kultur.
- Nilsson, Åsa, 2009: *Mindfulness i hjärnan*. Stockholm: Natur & Kultur.
- 2011: "Medvetandet är en del av kroppen." *Bokfokus; Modern Psykologi* 2:10-11.
- Nordin, Eva, 2004: "Förståelsen av emotioner och känslor viktigt för hela patienten." *Läkartidningen* Häfte 9:754-755.
- Nordin, Eva, 2004: "Stort intresse för sambandet mellan psyke och kropp, intervju med Iréne Matthis." *Läkartidningen* Häfte 9:755.
- NPSA. *Neuropsychoanalysis - Building Bridges Between Psychoanalysis, Neuroscience, Psychology and Psychiatry*. <http://www.neuropsa.org.uk>.
- Psykologkonsulterna. *Vad är skillnaden mellan psykolog, psykiater och psykoterapeut*.

- <http://www.psykologkonsulterna.se/blogg/2009/01/vad-ar-skillnaden-mellan-psykolog-psykiater-och-psykoterapeut/>.
- PubMed*. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed?term=damasio%20a> (hämtad 9.12.2011).
- Rönqvisth, Kerstin, 1999: "Vackert skrivet om Descartes." *Gefle Dagblad*, 22.12.1999.
- Simonsson, Per, 1996: "Som mormor sa: kropp och själ hör ihop." *Sydsvenska dagbladet*, 13.1.1996.
- Smedler, Ann-Charlotte, 2000: "Kropp och själ ouplösligt förenade." *Psykologtidningen* Häfte 1: 18-19.
- Swedenmark, John, 2005: "Den nedgrävda yxan har gjort underverk." *Göteborgs-Posten*, 10.5.2005.
- Svenska Akademiens Ordbok*. www.saob.se (hämtad 2011-10-05).
- Svenska Dagbladet, 2005: "Våga se verkligheten ur många perspektiv." *Svenska Dagbladet*, 18.8.2005.
- Weston, Marta Cullberg, 2012: "Han revolutionerar vår syn på känslor." *MCW*. <http://www.enigma.se/cullbergweston/artiklar/damasio.htm> (hämtad 2012-01-10).
- 2003: "På spaning efter Damasio." *Psykologtidningen* 12-13: 4-7.
- Wikipedia. *Pierre Bourdieu*. http://sv.wikipedia.org/wiki/Pierre_Bourdieu (hämtad 2012-02-07).

12. Bilagor

12.1. Recensioner

I nedanstående tabell återfinns sambandet mellan recensioner, böcker och årtal. I vissa fall har den engelska originaltexten recenserats (anges i kolumn Eng), i andra den svenska översättningen (Sv).

	Descartes misstag		Känslan av att leva		På jakt efter Spinoza	
	Eng	Sv	Eng	Sv	Eng	Sv
1995	2	-	-	-	-	-
1996	1	-	-	-	-	-
1997	1	-	-	-	-	-
1998	0	-	-	-	-	-
1999	0	6	0	-	-	-
2000	0	7	0	-	-	-
2001	0	1	3	-	-	-
2002	0	0	0	4	-	-
2003	0	1	0	0	1	1
2004	0	0	0	0	0	3

S:a	4	15	3	4	1	4
Totalt		19		7		5

Författare	Yrke	År	Publ	Tidning
Bertil Fredholm	Farmakolog	1995	DM	Läkartidningen
Sven-Ove Hansson	Professor i filosofi	1995	DM	Folkvett
Per Simonsson	MD, neurokemist, författare	1996	DM	Sydsvenskan
Stig Andersson	MD	1997	DM	Allmänmedicin
Gabriella Håkansson	Författare, litteraturkritiker	1999	DM	SvD
Örjan Abrahamsson	Journalist	1999	DM	Arbetsbladet
		2000	DM	DN
		2002	KL	Östgöta Correspondenten
Kerstin Rönnqvisth	Journalist	1999	DM	Gefle Dagblad
Gunnar Hillerdal	Docent, kulturjournalist	1999	DM	Jönköpingsposten
		2004	PS	Jönköpingsposten
Clarence Crafoord	MD Psykiatri, psykoanalytiker	2000	DM	PsykologTidningen
Staffan Bergsten	Författare, litteraturvetare	2000	DM	Vestmanlands läns tidning
Jean Bolinder	Bildkonstnär, författare, debattör	2000	DM	Sydsvenskan
		2002	KL	Sydsvenskan
		2004	PS	Sydsvenskan
Ann-Charlotte Smedler	Psykolog	2000	DM	PsykologTidningen
Cecilia Nelson	Kulturjournalist, författare	2000	DM	GP
Anders Haag	Kulturjournalist, författare	2000	DM	SvD
		2007	KL	SvD
Sten Linnarsson	MD, biokemi och biofysik	2000	DM	Expressen
Merete Mazzarella	Professor Emeritus litteratur	2001	DM	Sydsvenskan
Peter Gärdenfors	Professor i kognitionsforskning	2001	KL	SvD
CG Gottfries	MD, Professor Emeritus psykiatri	2001	KL	Forskning&Framsteg
Aniko Bartfai	Psykolog	2001	KL	PsykologTidningen
Jan Fagius	MD Neurolog	2002	KL	Läkartidningen
Anders Grönvall	-	2002	KL	Juristtidningen
Marta CullbergWeston	Psykolog och psykoterapeut	2003	PS	PsykologTidningen
		2003	Rep	PsykologTidningen
		2006	PS	Natur och kultur bokklubb
Nisse Larsson	Journalist	2003	PS	DN
Martin Wallström	Journalist	2004	PS	ComputerSweden
Eva Nordin	Frilansjournalist	2004	DM+PS	Läkartidningen
Ulf Danielsson	Professor teoretisk fysik	2000	Essä	SvD
Markus Heilig	MD Psykiatri	1999	Förord	Descartes misstag
Iréne Matthis	MD Psykiatri, psykoanalytiker	1999	Förord	Descartes misstag
Åsa Nilsson	MD Psykiatri, prof. i Med. psyk.	2011	DH	Modern Psykologi
DM=Descartes misstag				
PS=På spaning efter Spinoza				
DH=Du och din hjärna				
KL=Känslan av att leva				
Rep=Reportage				
Förord				
Essä=Artikel				
MD= Medicine Doktor				

12.2. Kursböcker

Följande kursböcker är ett utdrag ur en lång ifrån heltäckande sökning på Google:

Kursbok *Descartes misstag*:

- Stockholms universitet Psykologiska institutionen Kognition (7.5 hp) för PAO T1 HT 2011. *Masterutbildning*.
- Högskolan i Gävle. KONSTBASERAT LÄRANDE OCH HÅLLBAR UTVECKLING, 30 hp. *Grundutbildning*
- Göteborgs Universitet, institutionen för pedagogik och didaktik forskarutbildningen. Neurodidaktik: Undervisning och lärande på neurovetenskaplig grund. 15 hp. *Forskarutbildning*.
- Linköpings universitet (LiU) Institutionen för Kultur och Kommunikation (IKK) Nationellt centrum för utomhuspedagogik, NCU, *Magisterutbildning*.
- Karolinska Institutet, Läkarutbildningen, kursmoment psykiatri. *Grundutbildning*

Kursbok *Känslan av att leva*:

- Lunds Universitet. Rehabiliteringspedagogik och neuropsykiatriska diagnoser, 10 hp. *Fristående kurs*
- Göteborgs universitet Institutionen för historiska studier: Kärlek, sorg och fruktan, 7,5 hp. *Orienteringskurs*
- Utbildningen i Basal Kroppskännedom. *Fortutbildning för sjukgymnaster, avgiftsbelagd*. Se även <http://www.sahlgrenska.se/SU/Omraden/2/Verksamhetsomraden/Psykiatri-Psykos/Gammalt/Na-Ut-teamet/Basal-Kroppskannedom/>

Kursbok *Du och din hjärna*:

- SAHLGRENSKA AKADEMIN: FYS041, Kroppsmedvetandeträning och sensomotoriskt lärande i fysioterapi, 7,5 hp. *Masterprogram*